

TRANSILVANIA

Anul 57.

Februarie 1926.

Nr. 2.

Sibiu, str. Șaguna 6.

Noua îndrumare a Astei.

Discursul de deschidere al ședinței plenare a secțiunilor „Astei”, din 14 Februarie, în Cluj.

„Sunt fericit, că pot prezida ședința plenară de azi a secțiunilor noastre literare și științifice. Totdeauna am socotit aceste secțiuni organele de viață ale Asociațiunii. Prin ele mai vârtos acest așezământ național de covârșitoare importanță a putut a se apropia de idealul său: intensificarea conștiinței de sine a poporului românesc și îndreptarea acestui popor pe calea progresului, ceea ce va să zică creierea condițiilor de validitate maximală a ființei sale etnice distincte în serviciul desăvârșirii sale, colaborând asfel în chip vrednic la munca atât de anevoioasă a omenirii spre culmile civilizațiunii, care urmărește găsirea și aplicarea neîncetată a soluțiilor tot mai propice pentru pașnica împreunăviețuire a oamenilor și maximala lor mulțumire posibilă pe pământ.

Încă odată, secțiunile literare și științifice sunt organele de viață ale Asociațiunii.

Cu timiditatea și desorientarea oricărui început, chiar la întemeierea acestei societăți, acum 65 de ani, s'a încercat oarecare organizare a activității ei literare și științifice. Ca un fir roșu în istoria Asociațiunii se poate urmări această preocupare a înaintașilor noștri. În frumoasa sa conferință, cetită anul trecut în ședința noastră plenară ținută la Brașov cu prilejul sărbătorilor jubilară ale liceului Andrei Șaguna, distinsul nostru coleg, dl Onisifor Ghibu, a făcut istoricul acestor secțiuni, scoțând la

iveală în chip luminos menirea și marea lor importanță. Atunci se împlinea un sfert de veac dela organizarea lor prin iscusitul secretar de pe vremuri Cornel Diaconovici. Președintele Andrei Bârseanu mult s'a anevoit să le dea suc de viață. Dar nici odată activitatea lor n'a ajuns deplin măsura așteptărilor.

Silindu-mă din toate puterile să adaptez rostul Asociațiunii nouilor condiții de viață, create de minunea fericită ce marele Dumnezeu ne-a hărăzit prin unirea tuturor Românilor în statul lor național, înainte de toate gândul meu s'a îndreptat spre secțiunile literare și științifice.

Cu sfială v'am comunicat anul trecut doririle mele. Dar, mai pre sus de orice așteptare d-niile voastre v'ați dovedit prea vrednici urmași ai bunilor noștri înaintași, cari ne-au lăsat moștenire focul sacru al iubirii de neam și cultul jertfei pentru ideal. La timidul meu apel ați răspuns din plinul unui entuziasm de glorie izvorâtor pentru oricare neam. Distingii profesori ai Universității din Cluj și dela toate celelalte institute românești de învățământ, medici, avocați, ingineri, literați și artiști, cu toții v'ați angajat la reorganizarea secțiunilor literare și științifice ale Asociațiunii impusă de nouile vremi. Nu ați promis mult, dar ați început a făptui. Aproape toată intelectualitatea din Ardeal este astăzi întovărășită muncii domniilor voastre. Ați dat viață revistei Asociațiunii, munca d-voastră se resimte deja în nouile broșuri ale Bibliotecii noastre populare, prin tipografiile. Sibiului se tipăresc fără încetare valoroasele d-voastre contribuiri la Biblioteca «Astra» pentru intelectuali. Aci, la Cluj, în această nouă capitală a culturii românești, fără sgomot, fără reclamă, cu modestie, dar cu bărbătească energie ați început munca de albină, ce în curând va îndulci viața în această provincie românească de Dumnezeu binecuvântată. Cine urmărește ca mine laborioasele d-voastre eforturi pentru propaganda tot mai sistematică a culturii în masele populare, acela își va simți sufletul înviorat de dulci nădejdi.

În cele 22 județe ale Ardealului a început spornica activitate pentru organizarea despărțămintelor Asociațiunii în fiecare plasă și în scopul acesta, utilizând bunăvoința tuturor frunțășilor, pe cari i-am văzut personal, cutreerând toamna trecută toate județele Ardealului, am izbutit să ofer muncitorilor desinteresați în acest ogor 2 milioane Lei pentru anul curent.

Dar toate aceste despărțăminte vor constitui numai organe de executare, cadre de funcționare, antene de recepțiune, mereu perfecționate, prin cari va radia și se va revărsa asupra maselor populare lumina și hrana sufletească pornită din munca atât de prețioasă și patriotică a d-voastră. Fără această colaborare a secțiunilor literare și științifice organizația Asociațiunii rămâne neputincioasă.

Asociațiunea nu desconsideră poporațiunea orășenească, cu atât mai puțin muncitorimea industrială. Dovadă nesfârșitul șir al conferințelor și manifestațiunilor culturale, aranjate prin ori sub auspiciile Asociațiunii. Dar nu trebuie să scăpăm din vedere faptul, că obiectivul adevărat al Asociațiunii a fost și rămâne satul rămănesc, țăranul român. Subliniez intenționat cuvântul: român, fiindcă dela început Asociațiunea a fost cetatea de apărare a ființei românești în Statul opresor, iar astăzi în statul român, ea vrea să rămâie pârghia puternică, ce prin muncă constructivă, prin sănătatea fizică, prin morală și cultură superioară are să înalțe poporul românesc la locul de frunte ce i-se cuvine ca element alcătuitor de stat între neamurile conlocuitoare, justificându-i astfel dreptul la existență în concertul națiunilor nizuitoare spre civilizațiune. Pentru aceea Asociațiunea este numai a românilor și, fără a atinge cât de puțin drepturile ori progresele altor neamuri, ea servește exclusiv idealul național român.

Privite din acest unghi de vedere secțiunile literare și științifice ale Asociațiunii, nu pot fi socotite ca un fel de Academie de științe, litere și arte, ci ca o instituțiune organizată a acelor români, cari de bunăvoie, fără nici o constrângere, fără recompensă, fără ambiții deșerte s'au angajat la munca atât de anevoioasă a desăvârșirii națiunii române. Nu sunt Academie secțiunile literare și științifice ale Asociațiunii, dar tocmai în temeiul rosturilor lor de acum eu văd în ele nucleul viitorului parlament cultural român, care în evoluția de neîmpedecat spre mai mult bine între oameni va fi chemat să direcționeze cultura neamului românesc și să germineze astfel un viitor mai fericit patriei. Fiindcă istoria omenirii este istoria educației, a idealurilor și a rezultatelor ei.

Idealul nostru rămâne țăranul sănătos, moral, instruit, organizat economicște, spre a fi capabil de producție maximală și

ferit de orice exploatare, pătruns de simțul solidarității naționale, prin care cu votul obștesc irevocabil, întrând conștient și hotărâtor în viața publică, va introduce și în statul nostru concepția civilizată de viață socială întemeiată pe puritate morală, adevăr, libertate și dreptate. Acest ideal îl urmărește Asociațiunea prin secțiunile sale.

Adaptată nouilor condiții de viață, ea a început cu voinșie munca. În semnul acestei strădanii ne-am adunat și astăzi aci. Vom primi raportul despre constituirea secției medicale. Vom asculta îndeosebi programul de muncă al acestei secții, care a întrunit în sânul său aproape pe toți medicii români din Ardeal. Eu însă cu prilejul acesta sunt fericit să Vă anunț, că mi-a succes a asigura în măsură mai mare decât în trecut mijloacele materiale pentru munca d-voastre desinteresată și atât de folositoare. Vară trecută v'am promis 100,000 Lei. Suma aceasta dăruită în mare parte de Ministerul Instrucțiunii, s'a și distribuit între secțiuni înainte de sfârșitul anului trecut. Am câștigat o a doua sută de mii, din care se vor tipări anul acesta lucrările d-voastre menite pentru biblioteca «Astra». Pentru anul curent v'am pus în vedere din bugetul Asociațiunii 300—400 mii de Lei. Sunt vesel că Vă pot anunța, că această sumă va fi mai mult decât dublată. Văzând programul de muncă al secției medicale pe care i l-am prezentat toamna trecută dl Ministru al sănătății și ocrotirilor sociale Nicolae Săveanu, a înscris în bugetul ministerului său ca subvențiune societății «Astra» pentru opera sa medicală suma de 500 mii lei. În numele Asociațiunii și în numele d-voastră aduc domnului Ministru adâncă mea mulțumită. Ii mulțumesc și pentru cinstea ce ne-a făcut delegând pe dl Dr. Tilea să-l reprezinte la această ședință. Trimit de aci mulțumirile mele și domnului dr. I. Bordea, fostul șef al serviciului sanitar-central, care asemenea a fost călduros sprijinitor al cererii noastre. Cu suma menționată, sunt convins, secția medicală va putea să producă încă anul acesta rezultate reale.

Având în vedere urgența necesitate de a organiza economicește satele noastre, cred să pot pune anul acesta la dispoziția secției economice-sociale suma de 200,000 Lei, iar celorlalte secțiuni le-am asigurat în bugetul Asociațiunii suma de

300,000 Lei. Astfel secțiunile au acum la dispoziția lor suma de un milion lei.

Oblind calea păraginită, înființând despărțăminte în plăși și cercurile culturale în fiecare sat, ca organe de executivă, pregătind cu ajutorul d-voastră planul de acțiune, creind în public atmosfera trebuitoare și câștigând mijloacele materiale, Asociațiunea va reîncepe acum era realizărilor, fiindcă nimic nu urăsc mai mult în lumea aceasta, decât fanfaronada națională fără muncă constructivă.

* * *

Cu aceasta aș fi terminat cuvintele ce doream să le rostesc cu acest prilej. Dacă însă ziua de astăzi va marca o nouă etapă în istoria secțiunilor noastre, ea prezintă pentru noi și o particulară însemnătate. Prin intervenirea inventivului hazard am ajuns să constat, că tocmai azi, în 14 Februarie, se împlinesc 25 de ani, de când unul dintre colegii noștri și-a publicat în vechea «Tribuna» dela Sibiiu primul său articol. De atunci și până astăzi, de un sfert de veac, an de an, tot mai îmbelșugat distinsul nostru coleg, scumpul meu amic și iubitul meu elev de odinioară Ion Lupaș, varsă lumină în jurul său.

Distins în serviciul bisericii noastre ortodoxe, profesor la Sibiiu, protopop, secretar general la Resortul de Culte și Instrucțiune în primul guvern românesc al Ardealului, acum profesor universitar, membru al Academiei române, deputat, Ion Lupaș a devenit una dintre figurile cele mai reprezentative și consacrate ale științei, literaturii și culturii românești. Articolele lui, prin ziare și reviste, conferințele lui aproape în toate orașele țării, cărțile lui didactice, operele lui istorice, literare și științifice, comunicările sale la Academie, alcătuiesc pentru toate vremile o comoară a progresului neamului nostru pe calea civilizațiunii.

Nu știi însă, dacă nu este mai covârșitoare valoarea lui ca exemplu al caracterului în acest veac întunecat de îngrozitoare concepție mamonistă? Puritatea morală a vieții sale, austeritatea concepțiilor sale în raporturile sociale, tăria și consecvența principiilor idealiste ce profesează, mai presus de toate intransigența sentimentelor sale românești, ce i-a adus înainte de război temnița dela Seghedin și amarul exil la Șopron, în anul sfânt 1916, când frații au ridicat armele pentru desrobirea

noastră, lupta lui neprihănită de azi pentru adevăr, dreptate și libertate, prin toate acestea personalitatea lui Ion Lupaș constituie o veritabilă forță educativă pentru tineretul nădejdlor noastre de mai bine: integer vitae scelerisque purus.

În numele Asociațiunii aduc colegului nostru Ion Lupaș felicitările mele și călduroasele noastre urări de bine.

Vasile Goldiș,
președintele „Asociațiunii”.

Clujul de demult.

(Fine)

Vor mai fi fost și alții, — de a căror nume nu-mi mai aduc aminte, — știu însă că la toate seratele de «Perorațiuni și cântări», localul era ticsit și lumea mergea regulat și bucuros. Serata, — după cum arată un «Program» ce l-am păstrat până azi, între hârtiile mele și îl decopiez întocmai, se compunea din:

«Program», ordinea bucăților declamate și cântate de junimea studioasă română din Cluj, în 7 a lunii curente.

1. Se va declama «Arcadion» de Grigorie Chețan, prin Ioan Pop, stud. de a 7 clasă gimn.
2. «E dulce a murlă pentru patrie», se va cânta de cor.
3. Se va declama «Cătră renegați», de Iosif Vulcan, prin Iuliu Filipescu, stud. de a 4 clasă gimn.
4. «Istoria mălaiului», se va cânta de cor.
5. Se va declama «Cătră Andrei Mureșan», de Iosif Vulcan, prin Ioan Albon, stud. de a 8 clasă gimn.
6. «Eu aveam odată dreaptă avuție», se va cânta de cor.
7. Se va declama «O intipărință», de Grigorie Alexandrescu, prin Francisc Hossu, stud. de a 7 clas. gimn.
8. «Vivat țara mea», — se va cânta de cor.
9. «Tricolorul», de Ilie Trăilă, se va declama prin Iuliu Coroian, stud. de a 8 clas. gimn.
10. «Marșul ostașilor români din Basarabia», se va cânta de cor. — Se va începe sara la 1/8 oare.

Regret, că nu-mi mai aduc aminte, când s'au început și când s'au terminat aceste serate atât de binefăcătoare pe atunci.

Voiu descrie aici, — după cât mi-a mai rămas în memorie, — cum am declamat eu primădată «Sentinela Română», de Vasile Alecsandri.

Mi se pare, a fost a doua sară și în «Program» am fost pus la punctul cel din urmă al declamărilor.

«Casina», — că localitatea (canc. protopopului) servia și de «Casină română», — era plină. Veniseră aproape toți intelectualii nostri din Cluj, căci se auzise de succesul primei serate.

Toate s'au executat spre mulțumirea asistenței, dar a durat mult și acum îmi era teamă că publicul se va fi obosit și nu va mai avea răbdare să mă asculte și pe mine.

Aceasta a observat-o și dl protopop, căci l-am văzut cum se aplecă la urechia unuia și altuia din «domnii cei mari» și la damele, cari se cam mișcau, — ca să le atragă atențiunea la ce va urma.

Când am pășit la mijloc, toți mă priveau cu o curiositate, necunoscându-mă aproape nime din cei de față.

Ladislau Vajda, cu cornul la urechie, se așază în rândul întâiu, aproape de mine.

Poezia am fost învățat-o bine, deci nu mă temeam, că voiu da greș, — cu toate acestea, stând prima dată în fața unui public atât de ales, — am simțit și eu fiorii emoțiunei.

După ce am trecut peste frumoasa introducere a clasiciei poeme și am observat cum publicul se încălzește și se însuflețește treptat, — am continuat mai departe și eu, — tot mai curajos și tot mai entuziasmat încât, am răpit asistența într'o așa măsură cum nu și-a închipuit nici dl protopop, pe care-l vedeam foarte mândru de succesul lui.

Conținutul poeziei, — necunoscut auditorilor până aci, a pus în uimire pe toți. Din ce în ce aplausele deveneau tot mai cu inimă, iar când am terminat, ca un singar om au sărit cu toți în picioare și să năpustiră asupra mea, îmbrățișându-mă și sărutându-mă, ca pe un copil răsfățat.

«Cine ești, a cui ești tu, dragul nostru?» mă întrebau pe rând, mai ales domnii cei bătrâni, iar când le-am spus, că sunt dela Devă și al cui, cei mai mulți mă îmbrățișară, zicând: «d'apoi, eu am cunoscut și mi-a fost prietin bun tatăl tău, încă de pe când eram la școli și la practică în Mureș-Oșorheiu și Sibiiu» și așa mai departe.

Un gest entuziast din partea lui Ladislau Vajda și întreaga asistență a erupt în aclamări însuflețite: «încă odată! încă odată!», reocupându-și fiecare locul ce l-a avut. Declamarea a doua-oară a succes și mai bine, căci aclamările și aplauzele au fost simțite și cu drag repetate, încât la terminare n'a mai urmat punctul din urmă «Cântare de încheiere», căci întreg publicul a întonat cu multă însuflețire «*Deșteaptă-te Române*» a lui Andrei Mureșanu.

Nouă îmbrățișeri, nouă strângeri de mână și repetate felicitări m'au distins, până și din partea dșoarelor Pop, cari îmi întinseră mâna, gratulându-mi cu zâmbete grațioase, ceea ce m'a fermecat mai mult decât toate celelalte ovațiuni.

Era aproape noapte când s'a golit localul casinei române și când toți se grăbiră spre casă.

Pe noi, studenții, ne opriră la poartă dnii Bardoși și Bădilă, de unde ne conduseră la o berărie de lângă Someș, unde împreună cu câțiva din asistență, am beut bere și am fost tratați cu «crenvirși» oferite de invitatori, petrecând în glume și cântece naționale până noaptea târziu. De aci în colo, aproape la toate serățele ce au urmat, după eshaurarea programului, am fost chemat ca să declamez «Sentinela Română».

Ca să scap, am declamat și eu alături cu ceilalți și anume «Mamei Românilor» de Al. M. M., «Reînvierea» și «Venitorul» de A. P. Densușianu, «Mihnea și Baba» de Demetriu Bolintinean, și alte ale căror copii se află între scrisorile mele în plicuri separate, așa pe cum le aveam atunci decopiate de mine, de pe unde am putut, cu trei file rupte din «Gazeta» lui Iacob Mureșan.

Oricât de neînsemnate au fost aceste conveniri, aproape tănuite, dușmanii neamului nostru au aflat de ele și din ce în ce mai cu râncoare știriciau, ce se întâmplă în casele parohiale valahe, dar nu prea cutezau a face ceva, că încă nu li-a sosit vremea mult visată și mult așteptată.

Dar a sosit și aceea!

Mi-aduc aminte, că într'o seară era bal mare în Redută, unde se adunase toată așa numită aristocrație maghiară ardeleană.

Târziu noaptea a venit o telegramă din Pesta, că s'a numit «Primul minister maghiar responsabil» sub «președinția Contelui Iuliu Andrassy».

Vestea aceasta, firește, ajunsese și la cei ce-și petreceau la bal.

Ca o furtună, ca un uragan, a trecut la stradă întreg publicul din bal, așa, în toaletă, cum a întrerupt dansul „Csárdás”. Chiote a alarmat întreg orașul, încât peste un ceas de vreme toate străzile gemeau de o lume delirantă și aceasta n'a luat sfârșit, nici după ce s'a făcut ziuă, când alte rânduri au pus în uimire pe țărani din Mănăstur, cari veneau ca în toate zilele cu mărfurile lor obicinuite și pe cari au început a-i huidui și a-i amenința ca pe niște sclavi de ai lor, iar când s'a apropiat ora de oficiu, tinerimea maghiară, mai cu samă studenții dela cele trei gimnazii ungurești, s'a înșiruit de-a lungul străzilor și mai ales înaintea cafenelei, care pe atunci era peste drum de hotelul «Newyork» de azi, așteptau trecerea pe dinaintea lor, a membrilor și oficialilor români dela guvernul transilvan.

Planul le-a reușit de minune. La timpul potrivit, cei mai mulți intelectuali români, aplicați la diferite oficii ale guvernului transilvan de pe atunci, nebănuind ce îi așteaptă, au trebuit să treacă pe dinaintea gardei constituționale maghiare.

O lavă de înjurături se descărcă asupra lor și o huiduiață asurzitoare de fluierături și turbate scuipături i-au silit să grăbească pașii.

Culmea scândalului s'a produs atunci, când a trecut, domol, maiestos, cu capul ridicat și surizând Vasilie Ladislau Pop, — apoi Ilie Măcelariu, Iacob Bologa și ceilalți, cari de obicei însoțiau pe superiorii lor până la localul oficios. În ziarele de pe atunci s'ar putea ceti mai bine ce vitejie au săvârșit tinerii și peste tot maghiarii ajunși la putere. A urmat apoi numirea și trimiterea la Cluj ca «comisar» a lui Péchy Manó, — de origine rusneac; — un bărbat robust, urât, antipatic, chiar și maghiarilor, cu monoclu și alure aristocratice, — foarte îngâmfat și terorist față de oficialii români, ajunși acum în ghiarele lui și pe ducă... care încătrău.

A fost primit de către maghiari, — mai ales de așa-zișii «aristocrați», — cu mari alaiuri, — aranjate mai ales de tinerimea de pe la toate școlile inferioare și superioare, făcând formal presiune asupra studenților români, cari au rămas dârji și nelnduplecați.

S'a dat ordin, dela primărie, ca toate casele să scoată tri-

colorul maghiar și sara să se pună lumini și flori în ferestre, sub grea pedeapsă.

Mare senzație a făcut faptul, că Ilie Măcelariu, care ședea pe strada Mănăsturului (unde e acum restaurantul Zajzon. Dr. Dăian), cum întri în oraș la stânga, — a scos un steag românesc: roșu-galben-vănat, — fiindcă pe acolo-și făcea intrarea triumfală numitul comisar, — iar indignarea «generală», s'a potențat prin aceea, — că pe când toți câți au trebuit să salute și felicite pe marele potentat, — s'au prezentat în «costume ungu-rești» — singur Ilie Măcelariu s'a prezentat în frac și țilindru și și-a ținut alocuțiunea în limba germană, — sau chiar românește, — nu știu sigur.

Întreg Clujul ungueresc s'a revoltat contra lui și studenții dela gimn. refor. unitar și dela piariști, s'au înțeles, ca aducând o scară lungă, să rupă și să dea jos steagul românesc. Aflând de aceasta studenții români, la îndemnul iuriștilor români și mai cu seamă a lui V. Ranta-Buticescu, — ne-au adunat în grupuri și toată ziua și noaptea ne-am plimbat înaintea casei lui Ilie Măcelariu, ca să păzim steagul românesc. Așa, — unguurilor le-a trecut pofta ca să mai săvârșească o nouă viteză și steagul a fâlfăit și în cealaltă zi până târziu.

Toate aceste și alte ce au urmat, nu a împedecat pe studenții români, ca să nu continue seratele dela casina română și să facă și un maiial al studenților români, — ba, tot acolo s'a serbat și sfânta zi de 3/15 Maiu 1867, — cu care ocaziune mie mi-a revenit, ca să țin vorbirea festivă, — între aplause și aclamări demonstrative.

Vorbirea mi-a compus-o V. Ranta-Buticescu.

Mai păstrez și azi acea vorbire, între scrisorile mele, — Are ca Introducere următoarele:

«A fost odată un popor în lume, mare și puternic! Suflet de bravură, lupte cu trezie, braț de voinicie! Și a trăit dominind falnic, cu mărire! Iar când a apus soarele mării lui a apus lumea veche, — speranța popoarălor și cultura cosmopolitană!»

Și se sfârșea cu acest apel:

«Tineri! Lăsați toate deoparte și arătați lumii, că sunteți chiar «nepoții lui Traian»! Iubire fie între voi, că numai așa va putea să vină timpul, când românășul își va paște calul la

poalele Carpaților, îl va adăpa în Tisa și va cina în Brăila: așa să fie! Ajute Dumnezeu!»

* * *

Până aici extrasul din amintirile mele.

Sunt modeste schițe, prin cari se luminează, pe o clipă, câteva momente din zilele ce au trecut și cari pentru mine rămân neuitate, iar pentru d-voastră pot servi, ca niște dovezi, la lucrarea, ce aveți de gând a realiza relativ la viața sau monografia Clujului, — la care vă doresc mult succes și și mai multă paciință.

Înainte de a încheia lunga mea scrisoare, dați-mi voie, să vă mai adaug încă câte ceva.

Tot în anul acela s'a ținut întâia și ultima oară adunarea generală a «Asociațiunii Transilvane» — și în anii următori, cei dela fostul «gubern transilvan» s'au împrăștiat ca făina orbului...

COPIE ANEXĂ.

Stimate Doamnă!

Societatea de lectură a studenților români dela gim. rom. chat. din Clusiu, ca trecutul societății se servéscă de exemplu membriloru sei voesce a compune istoria societății. Dein caus'a acésta inca în anulu trecutú începú a stringe date referitoare la lucrările societății dein anii aceia, dein cari nu ni-au re-masu protocóle.

Datele în acea mare parte ni sunt gata, numai istoria dein anii aceia e obscura, cand a-ti fost și Domnia Voastră membru alu acestei societate fiindcă protocólele dein anii aceia nu avem ci numai dela 1870/71.

Pentru acea Vă rogămú, aveți bunatate si ne scrieti catú veti pote de graba datele ce ve stau la dispositiune.

După care rogare remanemu

Clusiu la 28. fauru 1880.

În numele societății:

Aureliu Căpsia m. p., presiedinte.

Ioan Opris m. p., secretariu.

Notă. Pe această scrisoare am scris cu creion albastru «se va face cu timpul».

Francisc Hossu-Longin.

Filmul cinematografic ca factor de educație morală a societății, în Statele Unite.

(Sfârșit).

Censura a determinat în mare parte desvoltarea la nivelul actual al gustului public. Ea a determinat societățile de filme de a produce filme, cari să nu fie oprite de censură, dar cari, totuș, să aibă suficiente elemente menite să intereseze publicul. Astfel cinematograful, cel mai puternic instrument de educație a masselor, a încetat de a mai fi un cuib de demoralizare și perversitate a elementelor tinere, îndeosebi.

Dar nu numai atât. Dela eliminarea elementului imoral s'a trecut la introducerea elementului moralizator în film. Este în firea geniului omenesc să nu rămână inactiv și impasibil. Dacă lipsește educația morală și dacă o societate este lipsită de suportul etic necesar, întreaga mișcare sufletească a acestei societăți este împinsă spre anarhie morală. Indată ce această progresiune este oprită prin orice intervenție, se va produce o mișcare în sens invers. Repaos nu există. Starea neutră, inertă, este o fază numai de o clipă, după care sufletul caută teren de acțiune în direcțiune opusă, adecă în sens moral.

Acest adevăr s'a demonstrat evident în America. Opinia publică, ne mai având filmele, cari urmărind exclusiv scopuri artistice, iar uneori urmărind numai scopuri financiare, a început să-și schimbe direcția simțurilor. Incetul cu incetul publicul s'a adaptat sistemului nou de acțiune, din filme, și a început să-și creeze un raționament cinematografic cu totul special, mai puțin dramatic, iar cu atât mai moral.

Astăzi, filmele americane au principii cu totul contrare teoriilor dramatice din Europa. Tragediile antice grecești și tragediile lui Shakespeare, cari au dat teoria dramei artistice, se bazează pe principiul conflictului eroului tragic cu universalul și pe căderea lui completă și definitivă.

În drama modernă americană — ei zic cu predilecție: melodramă — lucrurile se petrec cu totul altfel. Subiectul este totdeauna o istorioară moralizatoare. Un erou principal, întotdeauna persoană cu calități sufletești nobile, cu caracter ireproșabil, prin forța împrejurărilor, intră în conflict cu persoane

imorale și nesimpatice. Eroul însă învinge toate piedecile și își ia răsplata nobleței sale.

Ce distanță dela eroul tragic în semn artistic, clasic, până la eroul melodramatic, sentimental din filmurile americane!

Spiritul public însă este atât de adaptat acelei mentalități, încât nu mai admite filme dramatice clasice. S'a încercat cu filme clasice. S'a încercat cu Shakespeare. La reprezentația a doua n'a mai venit nici un spectator.

Și este atât de înrădăcinat simțul de satisfacție morală a publicului american, încât ar fi cu neputință să se reprezinte filmuri, în cari oameni răi să triumfeze asupra celor buni. Cine cunoaște fanatismul americanilor va înțelege ușor, că prin un astfel de film ar produce o revoltă generală, care s'ar termina cu violențe.

Adeseori se întâmplă, ca eroii să fie puși în situații grele, să fie nedreptățiți și chiar brutalizați. Aceste scene sunt numai pentru excitarea interesului și nu determină cursul rațiunii. Censura le admite chiar pentrucă ele au tendința de a mări contrastul între bine și rău și de a disgusta spiritul public de situații echivoce și imorale. Dacă autorul filmului are imprudența de a inzista prea lung timp asupra acestor scene, întotdeauna se produce o reacțiune acută la public, care se manifestează prin șuerări, fluerături, etc. Din contră, la scena de victorie, publicul manifestează prin aplauze... Eroul încolțit de bandiți e salvat de poliție. Când apare primul polițist se pornește un ropot de aplauze.

Unii vor zice că aceste manifestațiuni nu sunt oglinda mentalității și moralității americane. Ori cum ar fi însă, un lucru este cert: prin cinematografe s'a făcut o educație clasică a *simțului de dreptate* al americanilor. Și aceasta e de o importanță covârșitoare! Să ne închipuim, ce ar însemna națiunea americană mecanizată, industrializată și materializată, fără *educarea sistematică a simțului de dreptate, care este baza simțului de caritate*? America ar fi împărțită în categoria bogătaşilor îmbuibăți și a exploataților muritori de foame. Și trebuie să ne dăm seama, că aici nu există identitatea de rasă, ca în țările europene. La noi sentimentul de caritate este activat de sentimentul național.

Un mic episod petrecut la Baltimore va certifica pe deplin această afirmațiune. «Family Social Work» din Baltimore are dosare, în cari se află toate hârtiile relativ la fiecare familie nenorocită, care după concepțiile americane trebuie salvată cu orice preț. În unul din cazuri bărbatul este *român*, soția americană. Au cinci copii mici. Bărbatul e incapabil de muncă, suferă de tuberculoză pulmonară. Femeea câștigă câțiva dolari la săptămână. Familia este întreținută de asociația de sus. Asociația însă nu poate întreține toate familiile nevoiașe din oraș. I-ar trebui fonduri imense. Ea are deci interesul să-l pună pe capul familiei în situația de a câștiga, în cazul nostru de a-l vindeca de tuberculoza de care suferă. I-a asigurat loc la un sanator, de unde însă el a plecat în curând și unde n'a mai voit să se reîntoarcă cu nici un preț. Zadarnice au fost insistențele celor mai iscusite «social workeri». A fost imposibil să-l determine să reîntre în sanator. În astfel de cazuri toate consiliile și anchetele sunt neputincioase.

Întâmplarea a făcut, ca soția mea să fie repartizată pentru practica socială chiar la districtul unde era dosarul românului nostru. Șefa districtului, spre a demonstra greutatea operei de asistență socială și spre a da posibilitatea cât mai mare de antrenare în cazuri dificile, a dat dosarul și «cazul» soției mele. Trebuie să adaog, că asociația nu subvenționează familiile cu ajutor în bani, numai în cazuri speciale, ci dă familiei alimente, etc. în natură, și tot timpul cât ține asistența familia este mereu controlată prin vizite prietenești de «social workere». Identificarea națională a românului a fost ușor de făcut. Restul a urmat automat. Românul récalcitrant a fost convins, că este interesul lui și al familiei să renunțe la încăpăținare și să plece la sanator. Am fost foarte emoționat, când soția mi-a reprodus justificarea românului nostru pentru capitulare: «Apoi bine, doamnă, dacă dumneata așa zici, m'oi duce la sanator. Dumneata ești sânge din sângele meu și dumneata nu poți să-mi vorbești decât binele».

Și a promis, că pleacă, îndată ce va avea loc. Multe persoane, iscusite, instruite și foarte conștiențioase au bătut zadarnic la ușa românului: Ușa i s'a deschis, dar inima i-a rămas închisă. După răspândirea vestei în cercurile de asistență socială din această metropolă, multe telefoane s'au dat la districtul cu

«cazul» românului, întrebând, dacă ar putea «să vadă» persoana, care a obținut învoirea clientului de a se duce în sanator. Nimeni nu s'a gândit, că persoana miraculoasă a dispus de o calitate, care le-a lipsit celorlalte «workere» și care a fost indispensabilă pentru înmuierea unui suflet, care cu atât mai mult se îndârjea, cu cât era asaltat mai inzistent.

America are un sistem de asistență socială și sanitară pe care nu-l poate concura nici o altă țară. Și aproape toată asistența se face prin organizații particulare, fără nici un sprijin din partea statului. Totul se bazează pe caritatea publică. Mii de spitale, zeci de universități și încă cele mai mari, sunt particulare. Chiar noi, cei 5 - 6 români, cari cheltuim milioane de lei cu studiile noastre în America, trăim și studiem pe banii unei fundațiuni de asistență. Și acest spirit de sacrificiu și de caritate se bazează pe educația simțului de dreptate!

Este foarte instructiv să observăm în cinematograf felul cum reacționează publicul la diferite manifestațiuni. Ce face d. e. când se jignește simțul de dreptate? Este emoționant chiar să vezi cum se încleștează pumnii mici ai copiilor și elevilor de școală, cum se încruntă de mânie și cum explodează în momentul când s'a făcut reparația.

Și pentru ca să se facă cât mai demonstrativă educația pentru simțul de dreptate, corecțiunea se aplică spontan și foarte adeseori cu pumnii. Adeseori boxul decide partida în favorul celui bun. Ce agitație, ce grijă, la fiecare lovitură! Ce aspect neestetic, va zice unii, dar cât de educativ este acest aspect! Să nu se creadă, că în aceste lupte se urmărește tehnica boxului. Milioanele de femei desigur nu sunt prea entuziasmuate pentru box. Și femeile au aceiași grijă pentru rezultatul luptei, ca și bărbații, cari ar putea fi bănuți că se încălzesc pentru «knock-out».

Dar în afară de resursele de ordin intern există încă mijloacele de alt ordin, cari potențează farmecul unui film. Astfel în primul rând jocul artiștilor. În al doilea rând înscenarea și pe urmă — fotografia. În materie tehnică filmurile americane sunt superlative. Adeseori un film are darul de a lega pe privitor prin frumuseța, ingeniozitatea și arta fotografiei. Fotografia este tot atât de importantă, ca și *spiritual*, care uneori substituie lipsa de acțiune dramatică. Cine a văzut un film cu Harold

Lloyd s'a putut convinge, că celebritatea acestui artist se bazează mai mult pe comicul ineputabilelor episoade spirituale, decât pe crearea unui rol comic de caracter.

Naște întrebarea: ce importanță are problema cenzurii filmului pentru țara noastră?

Răspunsul nu este greu. Aproape aceeași importanță, ca pentru Statele Unite. S'ar putea chiar spune, că pentru noi ar avea importanță mult mai mare.

Sunt sigur, că la noi sunt destule personalități, cari se preocupă de integritatea morală a neamului nostru. Sunt profesioniști, a căror titulari se ocupă în permanență de bazele sau de consecințele moralei publice. Credința religioasă, instrucția publică, sănătatea publică și justiția au instituțiuni menite să întărească și să privegheze morala publică. Desigur că vor fi mulți și documentați analiști a problemei cercetate aci și desigur că ei pot da un răspuns foarte documentat la întrebarea de sus.

Reprezentanții științei eugenice se agită de mult pe această temă. Nu de mult a discutat dl Dr. A. Voina chestiunea aceasta într'un articol din «Societatea de mâine». Ei ar putea da un bilanț științific al stărilor morale dela noi. Totuș, sunt sigur că nu greșesc, dacă afirm, că este necesară împedarea demoralizării societății noastre, iar pe de altă parte o întrebuițare sistematică a cinematografului în opera de educație morală, în special a generațiilor tinere. Oprirea copiilor dela frecventarea cinematografelor nu este o soluție.

Răsfoind gazetele din țară, cetesc o știre tipărită cu litere mici: un elev de 9 ani s'a spânzurat la Craiova. Era sub influința cinematografului.

Nu urmăresc cronică criminalistică din țară. Nu știu, prin urmare, dacă astfel de cazuri sunt frecvente. Dar acest singur caz este suficient pentru a justifica introducerea cenzurii filmului.

Dacă există oameni, cari nu se cutremură de tragedia acestui nenorocit copil, aceștia nu au dreptul să considere insuficient sprijinită cererea cenzurii pe un singur caz. Sunt sigur însă, că acest caz nu este singurul în țara românească. Și trebuie să ne dăm seama, că filmul, care a rulat la Craiova a fost văzut și în București și în Strehala și în toate orașele și târgurile din țară. Ce influință a avut el asupra zecilor

sau sutelor de mii de vizitatori? *De sigur de moralizator. Și aceasta* este motivul, pentru care *cenșura se impune*. Nu putem aștepta dovada că toți privitorii unui film s'au spânzurat. Unul s'a spânzurat, altul a ucis, altul a furat, etc., sub influința filmului imoral. Ar fi banal să mai amintesc de subiectul ne lipsit al filmelor dela noi: adulterul. Trebuie însă să ne gândim ce influință exercită filmul imoral asupra masselor și ce influință are filmul imoral asupra formării moralei publice dela noi.

De sigur, că nu filmul este singurul propagator al imoralității. Propagatorii sunt foarte numeroși. Putem renunța la extirparea unuia dintre principalii agenți de propagandă sub motivul, că nu numai el e cauza imoralității? Atunci nici o dată nu vom putea începe opera de asanare morală, fiindcă nu vom reuși să reducem cauzele imoralității la una singură, care să nu poată cere pardon, sub pretextul, că nu faci nimic extirpându-o numai pe ea, prin urmare las-o să trăiască!

Din punct de vedere practic s'ar putea opune, că înființarea și întreținerea unui oficiu de cenșură recere fonduri, de cari statul nostru nu dispune pentru moment. Această opoziție însă nu este întemeiată. Statul poate înființa oficiul de cenșură fără prea mari spese, iar întreținerea lui nu numai că nu costă bani, dar chiar aduce câștig statului. «State Board of Censors» din Baltimore varsă la stat anual între 15—20,000 dolari.

Venitele oficiului de cenșură le formează taxa, care se incassează dela ceice comercializează filmul. Se plătește pentru originale 2, iar pentru copii câte 1 dolar de fiecare 1000 de urme (circa un act). Un film original în 5 acte costă deci 10 dolari. Filmul rulează însă în fiecare stat, în cel puțin 100 cinematografe. Deci, dacă casele de filmuri ar impune această taxă diferitelor cinematografe, ea s'ar împărți între toate cinematografele la cari rulează filmul, încât cenșura unui film nu ar scumpi filmul decât cu 1—5 cenți pentru fiecare reprezentare, sau tot atâția lei pentru țara noastră.

În concluziune deci putem afirma, că cenșura filmului, oricât de nedemocratică s'ar părea — nicăiri ideea de cenșură nu este iubită — este utilă, ba chiar indispensabilă pentru moralitatea publică. Organizarea unui oficiu de cenșură nu necesită nici personal special pregătit, nici fonduri mari. Pentru

conducerea acestui oficiu s'ar putea afla cu ușurință engeniști, sociologi, medici, profesori, preoți și judecători, iar pentru executarea censurei s'ar afla de sigur suficiente femei de o moralitate și intelectualitate ireproșabilă. Este datoria acestor categorii de profesioniști să pornească cât mai curând acțiunea hotărâtă.

Baltimore, 1925.

Dr. Sabin Manoilă.

Apele morților.

— Schiță —

de Octavian Vorobchievici.

Sub clopotul bolții cerești câmpia Bărăganului se întindea netedă ca fața unei ape liniștite. Drumurile de care, înguste și pline de praf, tăiau drepte spre zărilor depărtate, printre lanurile mișcătoare de grâu. Ici colo, câte un salcâm umbrea gura unei fântâni cu cumpănă.

În mijlocul șesului se ridica, singuratic, conacul moșiei. Era o casă mare, cu geamlăc larg în față și înconjurată cu pomi și șanț adânc, plin de spini. În curte erau locuințe pentru servitori, magazii pentru bucate și pentru unelte de lucru, grajduri și fel de fel de alte acoperișuri pentru trebuințele unei gospodării bine înjghebate.

Ca o pasăre scăpată din colivia orașului, nu-mi mai găseam astâmpăr pe întinsul fără hotar al câmpiilor. Nu-mi adusesem nici o carte de școală. Numai poezii dragi îmi măreau bagajele cu câteva cărți, pe cari le-am lăsat uitate prin geaman-tane. Eram atât de tânăr! Și tinerețea nu mai încăpea în mine! Încălecăm — aveam un cal alb și iute — mă aplecam pe coama lui și amândoi alunecam ca o săgeată, lăsând în urmă un nor de praf, care plutea mult peste câmpul ars de soare. Vântul mă învăluia în brațele lui, părul îmi flutura în jurul frunții și pulpele mi se strâneau tot mai tare în șea. Conacul rămânea departe, înecat în *apa morților*. Zărilor fugeau înaintea mea. Păsările speriate se ridicau în sbor pripit. Și sufletu-mi creștea ca un râu, care dedea afară din albie. Când, obosit, îmi opream fugarul plin de spume, mi se părea că un izvor de libertate țâșnea din mine și singur, în mijlocul câmpului, râdeam râsul vârstei clocotitoare.

Intr'o zi veni să mă vadă un coleg de școală, fiul unui învățător dintr'o comună apropiată. Pușin timp după aceea plecai cu mama spre satul lui. Dânsa voia să vadă familia unui arendaș bătrân și sărăcit, pentru care avea o deosebită atențiune. Întâmplarea făcu însă ca în ziua aceea să nu-mi pot vedea prietenul, neîndurându-mă să mă despart de... Dar să nu mă grăbesc.

Familia arendașului se compunea dintr'un bătrân, o bătrână și din fiica lor, Luciana.

Din ziua depărtată a poveștii, au curs nemiloși ani peste ani. Totuși, ca un ochi de lumină în fundul unei nopți adânci, și acum văd înaintea mea tabloul simplu, în cadrul căruia am cunoscut pe fiica aceea a Bărăganului. Era în odaia de primire a musafirilor. O încăpere cu tavanul jos, cu mobile multe și bătrânești, îngrămădite că deabea era loc de trecut printre ele. Pereții și podelele erau îmbrăcate în scoarțe vechi. Etajerele erau încărcate cu fotografii decolorate, cu vase cioplite în piatră și cu tot felul de nimicuri, strânse în lungul timpului.

Mama vorbea încet cu prietena ei despre ale casei și bătrânul îmi arăta un album cu vederi de pe Rin, povestindu-mi de o călătorie de demult. În odaie era răcoare și miros ușor de ceară, de flori veștede și fructe. O ușe se deschise și apărură o fată înaltă, îmbrăcată într'o rochie albastră. Se opri în fața mamei și făcu o reverență. Li fui prezentat. Imi întinse mâna. Ochii ei căprui, curați și cumiști, mă apropiară de ea ca de o veche prietenă. Se așeză pe un scaun lângă mine și, după ce schimbă câteva vorbe cu cei mai mari, începu să mă întrebe despre orașul din care venisem și dacă-mi plăcea viața la țară.

Doamnele vorbeau ceva în șoapte. Am prins numai cuvintele gazdei: «O să vă fiu recunoscătoare! Săraca mea Luciana!..»

Eșii cu bătrânul în ogradă. Voia să-mi arate gospodăria. Ne urmă și fiica lui. M'au purtat pe la cai, prin grădina cu pomi, pe la stupii de albine. Tatăl îmi dădea lămuriri și-mi aducea mereu aminte de ceea ce avusese altădată. Il ascultam numai de politețe. Ochii și sufletul îmi erau însă asupra fetei, care pășea, când lângă noi, când înaintea noastră. Ea îmi culegea fructe, îmi arăta florile și-mi zicea pe numele de botez, precedat numai de — «domnule».

La plecare, mama ei nu mai contenea să mulțumească mamei: — «O să vă fiu atât de recunoscătoare! Noi suntem așa de bătrâni! Cine știe!.. O! aș muri liniștită!» — Mama o asigură că se va ținea de cuvânt și părea înduioșată de fapta ce voia să săvârșească. Luciana mă rugă să vin oricând și să nu mă uit la distanța dintre conac și sat. Neapărat că i-am promis din toată inima.

În trăsură eram îmbătat de gânduri luminoase și mă simțeam fericit, mai fericit decât în oricare dintre zilele, pe care le petrecusem la țară. Din când în când, în lungul drumului, sub seara ce se lăsa deasupra câmpiei, exclamam: — «Ce familie de treabă!..» — Ori: — «Ce vreme frumoasă!» Odată am întrebat: — «Dar de ce îți mulțumea atâta doamna?» — «A nimic. Bieții oamenii!..»

În noaptea aceea m'am plimbat până târziu prin grădina conacului.

Colegul meu, care stetea în acelaș sat cu Luciana, era un motiv ca să bat aproape în fiecare zi drumul ce ducea la cuibul în jurul căruia hoinăreau toate gândurile mele. Încălecam și într'un suflet eram acolo. Luciana mă primea frățește. Câteodată o găsiam lucrând în odaia ei. Nu se ascundea de mine. Mă așezam lângă ea până termina, ori îi ajutam și eu. Adesea mâinile noastre se atingeau. Un fior mă cutremura tot

Când se înopta și din zările întunecate se înălța roșea luna, plecam singur spre conac. Toată bucuria libertății din zilele dinainte de a o cunoaște se schimbase într'o dulce suferință.

Dar într'o zi veni la conac un tânăr arendaș din împrejurimi. Era un bărbat voinic, ras, cu figura energetică și umerii lați. După puțin timp dela sosirea lui, auzii pe mama spunându-i: — «E fata, care-ți trebuie. E fată modestă, harnică și recunoscătoare pentru existența ce-i vei creia. Ș'apoi e atât de blajină, de cuminte».

Pământul se învârtea în jurul meu. Poruncii să mi se pună șeaua pe cal și plecai. Deadreptul peste câmp, am luat-o spre acele *ape ale morților*, cari fugeau înaintea mea. Conacul nu se mai vedea în urmă. Am trecut pe lângă sate necunoscute. Târziu m'am oprit la o fântână. Am băut puțină apă. Răcorit am încălecat din nou, galopând spre satul Lucianei.

Am mers însă la colegul meu. Din curtea lui se vedea locuința fetei.

În fața casei era trăsura familiei mele. După câteva minute văzui ieșind pe mama cu tânărul arendaș, urmași de Luciana și părinții ei. Tânărul se înclină în fața lor și, după ce ajută mamei să se suie în trăsură, se așază și el la stânga ei. Căi porniră și cei din poartă intrară zâmbitori în curte.

— «Nu te duci să-i vezi?» — mă întrebă colegul.

— «Nu!» îi răspunsei eu tăios.

Când m'am întors la conac, se ciocneau pahare în sănătatea — «fericitului». — Am spus că mă simțeam rău și m'am retras.

În noaptea aceea sufletul meu s'a chinuit ca niciodată.

A doua zi Luciana veni cu mama ei la noi. Am fugit de acasă.

Trei zile a stat arendașul la conac. Trei zile pe drumul spre sat a plutit praful, în urma roților, cari se duceau sau veneau. Trei zile am gonit zdrobit peste câmpuri. Trei zile n'am schimbat o vorbă cu Luciana. Apoi încetul cu încetul am început să mă îmbunzez. Să înțeleg că nu se putea altfel. Că unirea aceasta era spre binele ei. Că eram prea tânăr pentru a mă gândi la căsătorie. Că aveam înaintea mea ani lungi de studii.

A patra zi am fost s'o văd. Am găsit-o cântând. Am stat stingher lângă ea. Era distrată, transportată. Toată inima îi era lângă el. Nu m'a întrebat de ce nu venisem atâta vreme.

Peste o săptămână s'au logodit. Peste trei săptămâni era nunta.

În ziua nunții m'am dus iar. Casa întreagă era în fierbere. Mobilele se scosuseră, să fie loc de întins mesele pentru oaspeți. Am găsit-o în odaia ei. Era îmbrăcată cu rochia de mireasă și se privea în oglindă. Sângele îmi fugise din obrazi. Ochii îmi erau fierbinți. Mă privi surprinsă de apariția mea. Voalul și beteala îi cădeau pe față. Talia ei delicată părea și mai subțire în rochia albă, care o învăluia, spumoasă ca un vis. Am murmurat fără nădejde:

— «Luciano, te duci...» — Ea mă privi limpede. Apoi își coborî ochii în pământ. Mi-am acoperit fața cu pa'mele și am izbucnit în plâns. Ea se apropie de mine, îmi dete mâinile

în lături și se uita mirată în ochii mei. Pe față ti tremura un zâmbet de bunătate. Cu cea mai duioasă voce pe care am auzit-o vreodată, murmură:

— «Sărmanul meu prieten!...» Imi luă capul ca unui frate mai mic și mă sărută pe amândoi obrajii.

Am plecat în neștire peste câmp. Seara, la nuntă, n'am venit. Totuș, noaptea am trecut pe lângă satul ei. De departe s'auzeau lăutarii și pocnetele pistoalelor. Luna, — o, luna din noaptea aceea! — se înălța ca o pată uriașe de sânge pe bolta ce acoperea câmpia uriașe a Bărăganului.

A doua zi de dimineață am pândit când trebuia să treacă trăsura ce-i ducea la conacul soțului ei. Ii adusesem flori. Când am zărit însă norul de praf, n'am mai avut îndrăsneală să i le dau. Le-am lăsat în mijlocul drumului și m'am ascuns, cu inima strânsă, într-o groapă. Trăsura nu se opri în dreptul lor. Picioarele cailor și roțile trecură peste ele, zdrobindu-le și amestecându-le cu praful. Apoi, încetul cu încetul, trăsura se pierdu în apele tremurătoare ale morților.

Curând după plecarea ei am plecat și eu la școală.

Ierni peste ierni au albit șesul Bărăganului. Moșia, ale cărei drumuri le-am bătut în anii aceia fericiți, au vândut-o și mei demult. Numele arendașului, care a luat-o pe Luciana, l-am uitat. De ea n'am mai auzit vorbindu-se. Și n'am mai văzut-o niciodată...

Ismail, 1924.

A fi «critic» destructiv, veninos, corosiv, este mult mai rentabil, decât a fi critic-constructiv. N'a luptat Lessing cu mizeria?

Rangul fiecăruia pe scara ființelor viețuitoare e determinat de elevarea și puterea iubirii de care dă dovadă. *Ruskin.*

Trebue să vrei să vrei, ceea ce trebue să vrei.

Leonardo Da Vinci.

Historicul A. Aulare, dela Sorbona din Paris: «Pacea va deveni în lumea culturală, numai din ziua în care se vor fi hotărât Franța și Germania, conștii amândouă de interesele lor reciproce, să nu mai poarte războiu una împotriva celeilalte și din ziua în care această hotărâre se va bucura de încrederea lumii». (1922).

O scrisoare dela 1848.

În arhiva liceului reformat din Aiud, în corespondența profesorului Gáspár, bărbat cu multe relațiuni în țară și străinătate (de ex. poetul Arndt), se află și scrisoarea unui amic român, Iosif Many. Pentru lămurirea relațiilor Blajului cu lumea ungurească dinainte de 1848 scrisoarea este interesantă.

Adresa: Polgártárs Gáspár Iános-nak barátilag

Kolozsvártt.

Balásf. apr. 25-kén 848.

Kedves Barátom!

Mult év végén irtam volt neked valami postai praevariatók kikutatása iránt, de választ nem kaptam, a kalmasint elfeledted, de mit se tesz, mert nyakára hágtunk a bajnak, s újságjaink pontosan járnak.

Ugyan az alkalommal kértelek volt arra is, hogy vedd meg számomra Bentham II-k kötetét 30 frt leszállított áron, mit ha nem tettél, kérlek, ha kaphatni még azon áron, vedd meg számomra és küld el.

Ez uttal még arra kérlek, tudom megengedsz annyi köz után, hogy figyelmezz és figyelmeztess az Erdélyi Híradó szerkesztőségét a mi *Organunkra*. Cipariu, mint fogjátok látni, legénykedik benne, jelesen az utóelőtti s a jelen szám érdemel kiváló figyelmet. Ti gondolom némelyekre megteenditek észrevételeiteket. S ezt el ne is mülásszátok, némely cikket én közlenék belőle, de mint dolgozó társ nem tehetem commissio nélkül. És így hát csak az olyasokat fogom közleni, melyek nem tesznek ellentétbe az Organnal. Egyébiránt némely nem szeretett dolgokra nézt, remélem menteni fogtok, mint melyek nem az én tólamból erednek.

A Brassai gazetatól (29 sz.) közölhetitek, mikép apr. 19-kén brassai tanácsi gyakornokokul felvételtek *Secareanu Constantin, Aldulea I., Lacsá V., Pancza C.* mind oláh ifjak, legelsők, kik e vidékben a reformatio óta hivatalban részesültek.

Ezt beteheted a Híradóba, valamint a mi *Organunkból* is a Balásfalva és Principatele romanesci című rubricában foglal-

takat. Önként értetődven, hogy a 385-ki első hasábon álló erdélyi oláhakat illető 3 §-ból álló törvény javaslatot.

Melyek után remélve, azt hogy meg fogsz látogatni engen a május 15-kén tartandó nemzeti gyűlésen, forró kézzoritással maradtam a te őszinte barátod

Mány Iósef.

U. i. elvárom válaszod. Tudom meg fogod írni, hogy a mi oláhaink kicsiny hitűek, erről majd többet.

TRADUCERE.

Adresa: Cetățeanului Ioan Gáspár cu prietenie

Cluj.

Dragă prietine!

Blaj, 25 Aprilie [1]848.

La sfârșitul anului trecut îți scrisesem în privința cercetării unor prevaricații postale, dar n'am primit răspuns, probabil ai uitat, dar nu face nimic, pentru că i-am dat de cap răului și ziarele ne vin regulat.

Cu acelaș prilej te rugasem ca să-mi cumperi volumul II al lui Bentham, cu prețul scăzut de 30 fl., ceea ce dacă n'ai făcut, te rog, dacă-l mai capeți cu prețul acela, cumpără-mi-l și mi-l trimite.

Totodată te mai rog, știu că-mi dai voie, după atâtea lucruri comune, ca să-i amintești redacției lui «Erdélyi Híradó» și să-i atragi atenția asupra «Organului» nostru. Cipariu, cum veți vedea, face năzdrăvănii în el, merită deosebită atenție mai ales numărul penultim și cel prezent. Cred că voi vă veți face observațiile la unele lucruri. Și nici nu lăsați să treacă prilejul, unele articole le-aș putea publica eu din el, dar, ca colaborator, nu pot s'o fac fără compromitere. Și astfel voi publica numai astfel de lucruri, care nu sunt în contradicere cu «Organul». Altfel cu privire la unele lucruri, cari nu vă plac, nădăjduesc că mă veți ierta, nefiind din pana mea.

Din «Gazeta» din Brașov (Nr. 29) puteți publica că în 19 Aprilie au fost numiți de consiliul din Brașov ca practicanți Constantin Secăreanu, I. Aldulea, V. Lacea, C. Panțu, toți tineri români, cei dintâiu cari s'au împărțășit de o slujbă dela reformațiune încoace în acest ținut.

Aceasta o poți pune în «Híradó», precum și cele cuprinse în rubrica «Blajul și Prancipatele Românești» din «Organul»

nostru. De sine înțelegându-se că și cei 3 paragrafi ai proiectului de lege din 385 privitor la românii ardeleni din coloana întâie.

După cari nădăjduind că mă vei cerceta cu prilejul adunării naționale, care se va ținea în 15 Maiu, am rămas cu o caldă strângere de mână al tău sincer prieten **Iosif Many.**¹

P. S. Aștept răspunsul tău. Știu, îmi vei scrie, că românii noștri sunt slabi de inger, despre aceasta în curând mai mult.

Iosif Many a fost o mediocritate, care putea fi de ceva ajutor la revistele ardelenesti ale vremii: *Foaia pentru minte*, etc. (Brașov), *Organul luminării* (Blaj). Se pare că și moralicește a fost tot mediocritate; scrisoarea lui așa sună... Numai frica de «compromitere» îl reținea dela fapte literare, cari, altfel, le-ar fi comis.

Interesant rămâne, totuș, că se interesa de filosoful utilitarist Bentham (1748 — 1832), al cărui prim volum îl cetise, al cărui al doilea volum îl cerea în traducere ungurească.

Pentru istoria anului 1848 scrisoarea are însemnătatea că arată: 1) ce ecouri deștepta «Organul» lui Cipariu chiar în Blaj; 2) apoi cum oricine se credea în drept să invite la adunare și prietenii unguri. I. Many era dintre ceice formau cerc restrâns împrejurul ep. Leményi.

G. Bogdan-Duică.

Date nouă despre Ioan Molnár-Piuariu, ca medic și ca autor medical.

— Tatăl medicinei savante românești —

Ioan Molnár-Piuariu din Sadu este o figură marcantă și simpatică a renașterii noastre naționale. Om de inimă, român bun, savant și cult, el și-a închinat viața ridicării poporului său. Încercările sale literare, ca gramatic, traducător și ziarist, ca și activitatea sa politică în vremea revoluției lui Horea sunt descrise răsleț în operele istorice și istorico-literare de *Xenopol*, *Iorga*,

¹ Cetește Mánf.

Bianu-Hodoș, A. și N. Densușianu și alții. Mai în urmă prof. *I. Lupaș* a publicat în «Transilvania» LI/1 și An. Ist. de Ist. Naț. I, date nouă și importante privitoare la biografia sa.

Într'o încercare de sinteză critică a tuturor datelor cunoscute până acuma («Ioan Molnár-Piuariu, primul medic titrat român ca autor medical», Clujul medical, no 5—6, 1924) din viața și activitatea lui *Molnár*, am dovedit că după cunoștințele noastre actuale, el a fost *primul medic titrat român* și că nu cunoaștem pe altul înainte sa, atât în Principate, cât și în Ardeal.

Într'adevăr, *Samuil Köleséri*, doctor savant, care trăia pe la 1700 în Ardeal, a avut de bună seamă sânge românesc în vinele sale, dar sentimentele sale (— deși era bine intenționat față de iobagii români —), opera și viața sa îl dovedesc a fi maghiar, — dacă nu din naștere, în orice caz prin elecție. Ear problematicul «*doctor Radu*», care, apărând la București la 1794, poate nici n'a fost doctor adevărat, ci numai vre-un chirurg oareșcare, în orice caz se arată *douăzeci și trei de ani* după ce Molnár își terminase studiile la Viena.

Astfel însemnătatea lui Molnár se reliefează și mai bine, rămânând consacrat ca *tatăl medicinei savante românești*. Și mai însemnat e faptul, că acest prim medic român urcă cele mai înalte trepte ale ierarhiei medicale, ajungând oculist al Transilvaniei și profesor de oculistică la academia medico-chirurgicală din Cluj.

Despre *Molnár-Piuariu* ca medic și profesor de oculistică, avem informațiuni destul de puține și neprecise.

Cunoaștem faptul că a studiat la Sibiu, Cluj și Viena. Aci și-a făcut studiile medicale în mod strălucit și și-a luat diploma de doctor înainte de 1771; împrejurarea că în anul acesta, în etate abia de 22 ani, e numit oculistul țării (cf. Lupaș) e o dovadă indirectă a destoiniciei sale profesionale.¹

¹ Despre această funcție cf. *Demko* «A magyar orvosi rend története» (Buda-Pesta 1894), și *Bolaga* «Voci contemporane din străinătate asupra medicinei în țările locuite de Români în veacul al XIX-lea» (Clujul Medical 11—12, 1923).

E logic că *Molnár*, fiind numit pe atunci în o funcție atât de înaltă, trebuie să-și fi câștigat mai înainte diploma de doctor. Cel mult se poate că atunci, fiind abia de 22 ani, să fi dobândit numai titlul de magistru în chirurgie, care îndreptăța la exercitarea practicii de oculist și că mai târziu numai să-și fi câștigat și doctoratul în medicină. În orice caz la 1792, când fu nobilitat, el este numit în documente «*Doctor*». La 1797, *Tempea* (Radu Tempé), în «Cuvântarea înainte» a gramaticii sale, îl numește «*Doctor și Profesor de tămăduirea ochilor*».

Din timpul când exercita practica de oculist în Sibiu avem două mărturii prețioase:

«De altfel are daruri sufletești remarcabile, este bărbat bun și onest și după cât am înțeles, pe oamenii apăsați de mizerie și sărăcie, are obiceiul a-i sprijini mai de multe ori cu ajutorul și binefacerile sale» — astfel scrie magistratul săsesc din Sibiu, (cf. Lupaș, op-cit.) în raportul pentru nobilitarea lui Molnár.

Iar în alt raport afirmă, că: «nu poate retăcea faptul că el este în adevăr versat în arta tămăduirii ochilor și că a dat multe și însemnate dovezi ale experienței și artei sale în această privință» (Ibidem).

Dr Lupaș mai afirmă că în calitate de medic se bucura de bună reputație și în afară de hotarele Transilvaniei. Molnár — Piuariu însuș scrie în prefața cărții «Economia stupilor»: «ca să se poată mai desăvârșit procopsi întru știința tămăduirii ochilor», iar lucrările sale conțin o serie de termeni tehnici medicali în românește. (Crăiniceanu) Vocabularele sale sunt importante pentru terminologia botanică din ele.

La 1791 e numit profesor de oculistică la Cluj. Anume, la 1775 Maria Teresia întemeiasă în cadrele așa zisei Universități Clujene, școala Medico-chirurgicală. Era o instituție cu rang academic, nu însă o facultate, ci o școală superioară specială, care putea crea numai «Magistri în Chirurgie și Obstetrică», nu însă «Doctori». Curând după aceea, noua instituție de cultură își pierde titlul de «Universitas» și e numită «Lyceum regium». ¹ În lista funcționarilor ardeleni din 1794, aflăm la capitolul «Lyceum regium» pe «Ioannes Molnar de Müllersheim, de morbis et medicina oculorum professor ordinarius».

La 1808, 1810 și 1812 îl aflăm încă pe listele profesorilor din Cluj. În acest din urmă an știm chiar câți elevi au frecventat cursul său de oculistică; un student ordinar și doi extraordinari. Urmele activității sale ca profesor le aflăm în cartea lui Maizner. Bitay (Dacoromania III) amintește un tablou al elevilor Școlii chirurgicale din Cluj, cu iscălitura «Ioannes Molnár de Müllersheim». Demkó (op. cit.) îl înșiră între profesorii mai însemnați

¹ Cf. *Maizner I.* «A Kolozsvári orvos-sebész tanintézet történeti vázlat». Despre școala Medico-Chirurgicală Clujană, vezi și *Bologa* «Clujul Medical» 11—12, 1923 și «Revista Sănătății» 5, 1921.

ai școlii clujene. La 1816 nu-l mai aflăm în lista corpului didactic din Cluj și în curând vedem figurând ca urmaș la catedra de oculistică, pe Mihail Judenhoffer. Ioan Molnár—Piuariu murise la 16 Martie 1815, în vârstă de 66 ani.

Este uimitor, că în biografiile românești ale lui Molnár și în biografiile lucrărilor sale, scrise de români (Crăiniceanu, Felix, Iorga,¹ Bianu—Hodoș), precum și la maghiarul Maizner, nu aflăm amintită nici o lucrare medicală de-a sa.

Cu greu ne putem închipui ca un savant de talia sa și un profesor academic să nu fi încercat vreodată să publice ceva din specialitatea sa. Crăiniceanu și Felix² susțin — probabil interpretând un pasagiu din opera sa, — că el «socotește că nu a venit timpul ca să scrie medicină și că are datoria de a săvârși mai întâi alte lucruri».

Eu cred că Molnár-Piuariu judeca astfel numai cu privire la scrierile sale alcătuite pentru folosul poporului său, care în adevăr nu avea încă nevoie de savante lucrări de specialitate. Aveam însă simțul că e aproape cu neputință ca el să nu fi lăsat ceva din domeniul preocupărilor sale profesionale. Gândeam că dacă bibliografiile românești nu cunosc nici o lucrare medicală de a sa, se poate să dăm de vreo urmă în cele ungurești. Căutând în direcția aceasta, aflai în adevăr la Győry Tibor, «Magyarország orvosai bibliographiája 1472—1899» (B.-Pest 1900) la p. 204, următoarele:

Molnár János (I.) «Paraenesis ad auditores chirurgiae in lyceo regio academico Claudiopolitano habita... quum primum sua collegia ordiretur anno 1791» Claudiopoli 1793 (Tip. Hochmeister) 8°, 14 pag.

Aceeaș lucrare e citată și de Szinnyei în bibliografia maghiară și de Petrik în «Bibliographia Hungariae», care mai adaugă că un exemplar se află la muzeul național din B.-Pesta.

---

¹ Susținând că: «nu am aflat în lucrările dlui Iorga nici o urmă de scrieri medicale de Molnár, nu vrem să afirmăm apodictic acest lucru. Opera lui Iorga e atât de imensă în cât prea ușor se poate întâmpla să fie undeva răslejită vre-o notă cu indicii în această direcție». In ce privește bibliografia de Bianu—Hodoș nu am aflat la anul 1793 citată lucrarea de care vorbim în cele ce urmează.

² Dr. G. Crăiniceanu «Lit. Med. Rom.» (Buc. 1907). Dr. I. Felix «Ist. Higienii în România în sec. XIX». (An. Ac. Rom. II/23).

Dacă rămâne stabilit că pe Köleséri nu-l putem privi ca român și dacă nu putem fixa despre epirotul C. I. Darvaris, care a scris la 1785 teza sa «De signis coctionis», că ar fi fost aromân, trebuie să admitem că această carte a lui Molnár-Piuariu e prima lucrare științifică din domeniul medicinei, scrisă de un român.

Cartea pare a fi foarte rară. Crăiniceanu a scris bibliografia sa medicală, având la bază biblioteca Academiei române. Negreșit nu ar fi trecut-o cu vederea dacă s'ar afla în posesiunea Academiei. De asemenea nu i-am dat de urmă nici în bogata bibliotecă universitară din Cluj, nici în colecțiile colegiului reformat, clujan. Având în vedere însemnătatea acestui opuscul pentru bibliografia noastră și îndeosebi pentru istoria medicinei românești și raritatea sa, cred că odată aflat va trebui studiat și reeditat.

După titlu pare a fi lecția de deschidere a cursurilor sale, după numirea sa de profesor. Cuvântul «paraenesis» indică și caracterul ei: un discurs exhortant, deci probabil un fel de deontologie. Pasagiul «quum primum sua collegia ordiretur anno 1791» ne dă un nou indiciu biografic. Până acum se știa precis data la care a fost numit profesor. În biografia se află numai afirmația că la 1793 «era profesor în Cluj». Acum știm exact că la 1791 și-a ținut lecția inaugurală.

Din puținele date existente despre activitatea medicală a lui Molnár-Piuariu se învederează, că el a fost un «princeps» al medicinei românești, nu numai în sens cronologic ci și calitativ; la înălțimea chemării sale, primul nostru «doctor» a lăsat să se întrezărească potențele ascunse în poporul nostru și în privința celei mai umane arte. Ceeace a promis apariția lui Molnár la sfârșitul veacului al XVIII-lea vedem împlinit astăzi, când în știința universală medicală școala română își află locul ei bine caracterizat și bine definit, loc de cinste, recunoscut de toți.

* * *

NOTĂ: După ce am expediat articolul de față pentru «Transilvania», am aflat că există încă două documente de interes deosebit pentru studiul activității medicale a lui Molnár-Piuariu.

De mult aveam convingerea că în arhiva Brukenthal din Sibiiu trebuie să se afle date de importanță pentru biografia sa.

Mă adresai în consecință dlui M. Csaki, directorul muzeului Brukenthal, și spre marea mea bucurie primii următoarele informații, pe care d-șă a binevoit a mi le comunica în o scrisoare cu data de 21 Septembrie 1924:

«Între actele baronului Brukenthal se află o adresă a locotenentului-mareșal (general de divizie) conte Petre Gourey, scrisă la 1780 în Viena, în care numitul general se roagă să dea lui Molnar un concediu pentru a-i face posibil să vie la Viena. El (generalul) a avut prilej să-l cunoască pe Molnar în Sibiu și dorește acum să fie operat de el la ambii ochi, pentru a se vindeca de cataractă («perdea», «Staar»). Contele Pálffy, cancelarul curții, a trimis această cerere la Sibiu baronului Brukenthal, care îi și acordă lui Molnár un concediu de 2 luni pentru a pleca la Viena.

E de remarcat deci, că medicul de provincie Molnár fu chemat la Viena, unde erau destule autorități, pentru a face niște operații de ochi!

Tot în arhiva Brukenthal din Sibiu există un raport scris de însuș Molnár, în care arată că a operat zece bolnavi de cataractă, dintre cari cinci s'au vindecat, iar alți cinci mai sânt în tratament».

Țin să exprim și pe această cale dlui director Csaki cele mai călduroase mulțumiri pentru prețioasele date ce a binevoit a mi le comunica.

Dr. Valeriu L. Bologa,
asistentul institutului de istoria medicinei (Cluj)

Cugetări.

Dacă m'ar întreba cineva: să mai scriu? aș surâde și i-aș spune: nu mai scrie! e de prisos! Adevăratul scriitor, acela, care simțește o misiune în scris, care e scriitor din naștere, nu întreabă, ci își așterne pe hârtie gândurile, ce-i frământă creierii. Este un proces psihologic, care nu-ți dă răgaz să mai întrebi: să mai scriu? Ca și când ai da poruncă unui vierme de mătasă: nu mai țese mătasă! Orice i-ai spune, el tot va construi acea minunată gogoasă de mătasă, ca să ajungă flutur și să spargă încăperea, în care s'a închis.

Prea bine, dar după cum poți opări o gogoasă înainte de a se fi desvoltat pe deplin — omorând viermele de mătasă, care lucră — tot astfel poți tu, opinie publică, tu, public cetitor pasiv, smulge condeiul din mâna adevăratului scriitor, silindu-l să moară sufletește. Și scriitorul are lipsă de căldura publicului, ca viermele de mătasă de foile de dud și de temperatura trebuincioasă.

ȘIRIA.

Regretatul *Ion Slavici* își va avea odată monografia sa serioasă, ca și *Auerbach*, ca și *Gotthelf*, ca și alți mulți scriitori cari au literaturizat poporul.

Se va căuta ce-a fost *Șiria*, satul copilăriei sale.

Se va ținea seamă și de următoarea descriere dela 1858? Cred că da. Descrierea am găsit-o în «*Gazeta Transilvaniei*» din 1858, la pag. 112; și-i scrisă de un drumet, care nu-și dă numele:

«Dela Urbea-mare îmi îndreptaiu calea către Arad, peste comuna *Șiria*; aci aflaiu pe un amic al meu C., carele mă primi ferbinte.

Convorbirea ne fu mai vârtos despre școală, pentrucă aceasta mai tare m'a interesat. Amicul C. îmi răspunse: «Că ce se atinge de școală, despre aceea nici un răspuns favoritor nu-mi poate da, pentrucă aici poporul nostru e de două confesiuni, adecă de ritul gr. n. u., ca partea cea mai mare și gr. u., care face părtea cea mai mică.

Ce se atinge de școala gr. n. u., luând în privință starea ei materială și comoditatea docentelui, e bună; docentele e înzestrat cu o leafă destul de bunicică, — dar încât se atinge de docentele dimpreună cu tot metoda propunerii învățăturilor sale, e într'o stare ce nu mi-a plăcut, unde pruncuții, afară de a ceti și scrie rău, nimic alta nu mai învață, dar și aceea, cred, numai prin metoda bățului. Ziseiu în mine: Pe unde învățătorii de pe timpurile lui Noe, când umbla mai bucuroși prin pomene, petrecând nopțile cu cărțile și cu alălăie, iubesc mai mult de acestea decât pulpitul studiilor, cu greu poate fi cineva mulțămît cu creșterea pruncilor, mai vârtos dacă și preotul nu va fi altfel. Îmi aduseiu aminte și de obligațiunea inspecțiunei școlare, care n'ar avea păcat, când ar vindeca răul cu denumire de învățător harnic, ori pe unde sunt prospectele de târguit.

Să tac de purtări deșositoare, dar apoi un dascăl trebuie să fie oglinda satului, ori drumul cu el, — să nu contagieze nevinovăția generațiunei ereditoare din ceceace facem și posedăm noi, căci tot pe noi va cădea blăstemul pentru neglijare de ea, când îi dăm de conducători niște oameni p'aci'ncolo,

care ne vine mai întâi înainte, lăsând la o parte calea concursului.

Ziseiu de starea școlii gr. n. u. române; din contră școala gr. u. se laudă cu un docent brav, al căruia metor este croit după sistema de acum și că școlarii din aceasta școală, deși mai puțini la număr, mai mult progres fac întru învățatură decât gr. n.-uniții.

Continuând mai departe discursul cu C., îl întrebai că ce fel de oameni inteligenți au eșit dintre șirieni, la care cu durere îmi răspunse, că au *un* tânăr *numai*, dar și acela fiul unui preot.

Se vedeau în această comună case mari, însă negrijite, necurate, desgrădite, în timp ce piatră au destulă, pentru a se putea îngrădi pe sine; varul li se îmbie acasă; decât cine să desrădăcineze lenea și din muieri.

Deși popa Tanda și Budulea al taichii sunt cam departe, totuși, câteva trăsături care se găsesc în cele două nuvele, apar și în notița citată. Notița este o probă despre realitățile, din care Ioan Slavici generaliza tipul cultural al regiunii.

G. Bogdan-Duică.

Aștept doar vremea să 'nflorească merii...

*Eu am un gând... Intr'un târziu de sară
Au să ne lase singuri, în livadă...
In părul tău flori albe au să cadă
Și 'mprospetate flori au să răsară.*

*Pe crengile de măr, în primăvară...
Vom fi noi doi... Eu, visului meu pradă,
Un vechi străjer ce-a așteptat să vadă
Domnița lui mergând pe drum de țară...*

*...O să ne binecuvinteze Luna
Și-albastrul Cer pentru întotdeauna...
Și, totuș, azi nădejdea mi se curmă.*

*Dar am un gând... și 'n cripta primăverii
Voi ști să 'nvăluie visu-mi de pe urmă...
Aștept doar vremea să 'nflorească merii.*

Marius Iliescu.

Cronică.

De vorbă cu cetitorii. Publicăm de astădată la loc de frunte vorbirea, rostită de președintele societății noastre, dl Vasile Goldiș, în ziua de 14 Febr., la ședința plenară extraordinară a secțiunilor (Cluj). În vorbirea aceasta se reflectă preocupările superioare ale conducerii și se dau lozincile înviorătoare, singurele cu drept de existență în zilele noastre.

Ședința aceasta a fost cercetată de foarte mulți membri. La ordinea zilei a fost o dare de seamă amănunțită a conducătorilor secției medicale, dnii: Dr. Iuliu Hațiegan, președ. secției medicale, și Dr. Iuliu Moldovan, vicepreșed. secției medicale. În aceste dări de seamă s'au cuprins preceptele de cari se lasă condusă secția medicală în campania binefăcătoare ce o întreprinde împotriva intunecului.

Un cuvânt, care va trebui să se lanseze cu tărie la noi și să intre în visteria noțiunilor clare ale limbii noastre, este «*biopolitică*». E vorba de «prosperitatea biologică a capitalului uman», a cărei îngrijire este de o «*extremă urgență*». (I. Moldovan) În Nr. 2 din «*Biblioteca eugenică și biopolitică a Astrei*», care apare sub îngrijirea dlui prof. univ. Dr. I. Moldovan (în edit. Institutului de igienă și igienă socială din Cluj și a subsecției eugenice și biopolitice a «*Astrei*») poate afla cetitorul dornic de meditare întreg planul biopolitic, schițat în contururi răspicate. Sunt probleme de viață pentru neam, de aceea le punem la inimă tuturor, cari vreau să mai cugete în zilele noastre.

Ședința extraordinară a secțiunilor și-a ajuns scopul: să informeze toate secțiunile despre directivele luate și

să le ceară concursul. S'a discutat academic, cu mult elan și mult bun simț.

Despre țipetul de alarmă al dlui Dr. Sextil Pușcariu: «Se citește prea puțin!» vom refera în numărul viitor mai pe larg.

Membrii secțiunilor au plecat dela ședință cu convingerea că era cea nouă, de lucrare asiduă și febrilă, s'a început la secții și că emulația cinstită, desinteresată, a tuturor, spre binele comun, va da roade bogate.

În 16 Febr. a convocat secția școlară secțiunile la o continuare a ședinței extraordinare și de astă dată a referat dl președ. al secției școlare, prof. univ. Dr. Onisifor Ghibu, despre planurile pentru viitor ale «*Astrei*». A fost, iarăș, o ședință, care-ți dă nădejde și-ți desavuează pesimismul punibil.

Ideile lansate de dl Dr. On. Ghibu au găsit ecoul recerut în sânul ascultătorilor: a cerut un intermediar între «*Astra*» dela Sibiu și între secțiunile, cu sediul în Cluj; a sulevat ideea unei a 2-a ediții, corespunzătoare stărilor de astăzi, a «*Enciclopediei Române*», editate de «*Astra*» și epuizate de mult.

Procesele verbale, verificate, se vor publica în «*Transilvania*», încât atragem atenția cetitorilor asupra lor.

Convingerea tuturor este: *s'a pornit munca cea grea și sfântă, cu puteri unite!* Ne așteaptă satele, ne așteaptă orașele.

Când a fost să se clădească «*Ateneul român*» la București a dat lozincă fericitul Esarcu: «*Dați un leu pentru Ateneu!*» și s'a ridicat clădirea măreață. Acum ar trebui să dăm lozincă, conform dorinței președintelui nostru: «*Un ceas pe săptămână — pentru cultura română!*» Ceasul să fie conferințe

la sate ale intelectualului, propaganda pentru «Astra». Cine se va da inapoi dela această chemare?!

Atragem din acest prilej atenția publicului cetitor și asupra acestui organ de publicitate, care este «*Transilvania*». Dacă «Astra» vrea să prospereze trebuie să prospereze și «*Transilvania*».

A critica este foarte ușor și ieftin, a pune umărul și a scoate carul din pietri e mai greu. De sigur, au fost lacune în materialul prezentat publicului din partea «*Transilvaniei*», dar lacunele acestea se explică mai cu seamă din cauza lipsurilor bănești cu care a avut să se lupte acest organ de publicitate.

Dacă vom avea sprijinul moral și material al celor chemați, se vor îmbogăți pe zi ce merge paginile organului «*Astrei*» și vom aduce tot mai multe și mai valoroase inovații. De s'ar afla mulți președinți de despărțământ ca dnul Axente Banciu din Brașov, cari să lanseze liste de abonament și să și strângă paralele trebuincioase «*Transilvaniei*»! Numai așa vom putea ajunge să avem colaboratori de seamă, clișee și hârtie mai bună.

Cetitorul va afla în paginile «*Transilvaniei*» multe articole prețioase. Așteaptă să fie tipărite în timpul apropiat. Viitorul va adeveri-o, spre satisfacția tuturor. De astădată ne mărghinim să apelăm cu tot dinadinsul la spiritul nostru de propagandă și de colaborare, spirit lipsit de nota corosivă, care nu-și are locul aici, fiindcă este vorba doară de înflorirea unui organ de propagandă eminentamente culturală.

Cu bucurie am publicat în numărul de față partea a doua a articolului dlui *Dr. Manoilă*, trimis de stat în Ame-

rica de Nord, să studieze stările sanitare-culturale de acolo. Ceeace ne relatează d-sa despre lupta ce se dă împotriva filmelor obscene și cu detectivi, este vrednic de remarcat. Primejdia este mare și la noi. Numai o legislativă vigilentă și hotărâtă va putea pune zăgaz puhoiului de filme vrednice de reprobate.

Dacă vrem ca tineretul nostru să nu se inficiez de ideile și atmosfera seducătoare, lascivă, care te desvâguiește, a cutărora și cutărora filme — va trebui să avem mâna tare a comisiei înștițuite în America. Poate să tot protesteze cutare sau cutare organ de publicitate: Salus rei-publicae...

În privința aceasta avem să înregistram un însemnat pas înainte. În 1925 s'a înființat la București societatea «*Filmul românesc*», având în frunte de președinte pe dl prof. univ. *Mihail Dragomirescu*. În consiliul de administrație găsim pe d-nii: *Brătescu-Voinești, Liviu Rebreanu, Victor Eftimiu, V. Al. Jean, A. de Herz și I. Minulescu*. Dl *Mih. Dragomirescu* este totodată președintele unei «comisiuni de cenzură a filmelor» și publică judicioase și juste aprecieri în privința filmelor, în revista de specialitate, bogat ilustrată, «*Clipa cinematografică*» (ce apare din Iulie 1925). Numele literațiilor indicați mai sus și autoritatea ce va putea-o avea «comisiunea de cenzură a filmelor» ne dă nădejdea că situația se va îmbunătăți din ce în ce, încât filmele instructive, comandate de ministerul instrucțiunii publice (Casa școalelor) și alte filme, lipsite de oficialitate, dar pline de interes și de bun simț, vor lua locul obscenităților, cari se arată de multe ori, spre deliciul, dar și spre falimentul moral al publicului.

«Astra» va fi totdeauna un sfetnic benevol al «comisiei».

Al doilea articol valoros este acela al dlui Francisc Hossu-Longin despre «Clujul de altădată» — mai bine zis scrisoarea dlui Fr. H. L. publicată de dl protopop Dr. E. Dăianu. Cetitorul va lua la cunoștință cum au fost bruseați funcționarii români de... floarea tinerimii din Cluj, în 1867, pentru simplul fapt, că se născuseră români. Li se ridicaseră juguri caudine. Scene ca acestea *ar trebui* să ne grăiască, cu elocvența lor.

La concursul pentru cea mai bună biografie pe seama poporului, a lui *Vasile Lucaciu*, au intrat la «Astra» trei lucrări în manuscris. Secția istorică va decide cui are să i se decernă premiul.

Alex. Lapedatu: Istoriografia română ardeleană... Discurs de recepție la intrarea în Academie, cu răspuns de Ioan Bianu. București. Cultura Națională, 1923.

Potrivit regulilor Academiei Române dl Lapedatu ar fi trebuit să vorbească, la primirea Dsale sub cupola Analtului Așezământ Cultural, despre predecesorul în locul căruia a fost ales: *Vasile Mangra*. N'a vorbit însă despre fostul Mitropolit dela Sibiu... și bine a făcut.

Valul uitării... e singurul bine ce îl mai poate aduce, vre-un *român*, memoriei lui.

În locul evocării predecesorului, ne-a dat dl Lapedatu o admirabilă sinteză a evoluției *istoriografiei române ardelene, în legătură cu desfășurarea vieții politice a neamului românesc* din acea provincie. E al doilea bine ce l-a făcut, nu memoriei lui Mangra, ci istoriografiei noastre în general.

În Ardeal istoriografia română n'a trecut prin fazele comune desvoltării altor istoriografii naționale: anale, apoi

cronici, și dela acestea la expunerile istorice, de erudiție și de critică, din zilele noastre. Împrejurări, în legătură cu desfășurarea vieții politice a românilor din Ardeal, i-au impus, dela început, forma aceasta din urmă, cea mai perfectă. *Samuil Micu, Șincai, Petru Maior* — întemeietorii istoriografiei ardelene — scriu din capullocului opere istorice de *erudiție*, provăzute cu tot aparatul *critic* necesar oricărei lucrări științifice.

În afară de forma erudită și critică, istoriografia română ardeleană se mai înfățișează, tot dela început, și cu un pronunțat caracter *polemic* și *militant*.

Dl Lapedatu ne arată apoi împrejurările, cari au dus la nașterea istoriografiei sub forma și cu caracterul menționat mai sus. Nimeni nu va rămâne mirat că începuturile ei coincid cu învierea conștiinței naționale a românilor ardeleni și că această istoriografie se va pune în serviciile noului crez al acestui popor.

Evenimentul capital, care a dus la deșteptarea conștiinței amorțite a latinității și autohtoniei noastre este — nu o contestă nimeni — unirea unei părți a românilor cu biserica Romei. Din sânul acestei biserici vor răsări tineri, cari vor îndrăzni să susțină originea romană a neamului și continuitatea lui neîntreruptă pe teritoriul Daciei traiane. Noile cunoștințe, propagate printre cei de acasă, vor duce apoi la formularea precisă și pozitivă a drepturilor naționale ale românilor din Ardeal. Această nouă conștiință politică-națională, dela sfârșitul veacului al XVIII-lea, va provoca, printre ungurii și sașii conlocuitori, o pornire teribilă contra românilor și a cererilor prin cari ei socoteau că vor putea redobândi libertatea și drepturile pierdute. Turburarea lor fu potențată și de următoarele trei evenimente, pe-

trecute aproape în acelaș deceniu: reformele liberale ale lui Iosif al II-lea, prin cari s'ar fi acordat românilor drepturi constituționale egale cu a celorlalte trei «națiuni»; revoluția lui Horia; acțiunea politică din 1791—1792 prin «Supplex Libellus Valachorum». Românii invocau, pentru redobândirea drepturilor pierdute, originea și continuitatea vieții lor în Dacia. Ungurii și sașii căutau să conteste cu orice preț, *atunci pentru întâia oară*, aceste două însușiri ale poporului nostru, născocind că n'am fi nici cei mai vechi locuitori ai Daciei și nu suntem nici de origine romană. Ca să se convingă cineva că *până atunci* nimeni n'a contestat originea și autohtononia noastră, și de ajuns să urmărească, de pildă, evoluția istoriografiei săsești din Ardeal și va vedea că, până la sfârșitul veacului al XVIII-lea, nici un istoric sas n'a contestat romanitatea și continuitatea noastră. Laurentius Toppeltinus (Töppelt), primul istoriograf sas — 1667 — apoi Frank von Frankenstein — 1696 — și Lebrecht — 1784 — susțin că românii sunt locuitorii autohtoni și descendenți ai coloniștilor romani și ai dacilor romanizați. Numai dela sfârșitul veacului al XVIII-lea încep să-și schimbe părerile și să ne creadă veniți mai târziu ca ungurii și chiar ca ei înșiși — sașii — și că n'am fi decât niște bieți slavi romanizați.¹ Se găsesc, firește, destui scriitori — unii chiar fără să fie originari din Ardeal — cari să susțină, cu argumente științifice, *originea balcanică* a neamului nostru și să inventeze o imigrare în Dacia, când în veacul al XII-

lea, când în cel de al IX-lea. Sulzer Eder, Engel și mai târziu Kopitar aveau să nege, fiecare într'un fel sau altul, originea și continuitatea românilor pe pământul ce-l stăpânesc azi.

Acestor scrieri interesante nu se putea răspunde *altfel* decât cu argumente *tot atât de științifice*, pe cât de științific erau susținute «teoriile» emise în ele. Tocmai acum se găsiră acei trei români — Micu, Șincai, Maior — cari să susțină erudit și critic, latinitatea și autohtononia noastră, apărând în acelaș timp, polemic și militant, drepturile avute și cerute din nou de poporul român. Așa și în aceste împrejurări se nascu istoriografia ardeleană.

Dintre scrierile celor trei de mai sus, numai a lui Petru Maior au putut vedea la timp lumina tiparului și deci numai scrierile lui au putut avea vre-o însemnătate în polemica istorică dusă cu adversarii pomeniți. Toți cei cari au scris după Maior, în legătură cu această chestiune, s'au folosit de scrierile acestuia. Insuș *Simeon Bărnuțiu*, la 1848, trată chestiunea raporturilor dintre români și unguri, din punct de vedere istoric și juridic, după scrierile lui Maior.

Cu ajungerea românilor din Ardeal la egalitatea de drepturi politice — după 1848 — asemenea națiunilor foste până atunci privilegiate, istoriografia ardeleană va lua și ea alt caracter. Ea își sfârșise rolul, impus de împrejurările vieții naționale de până atunci. De aceea, mai târziu, când chestiunea originii și autohtoniei noastre va fi readusă în discuție de către Miklosich și Roessler, cei cari vor susține latinitatea și continuitatea noastră nu vor mai fi scriitorii ardeleni — nu fiindcă n'ar fi fost printre ei oameni bine pregătiți, din întâmplare erau chiar, ci fiindcă ei *nu mai simțeau nevoia* să intervină într'o discuție, care pentru ei

¹ Vezi fragmentul din «Istoria minorităților din Ardeal» al dlui Iosif Schiopul, publicat sub titlul: «Istoriografia săsească și românii din Ardeal» în «Societatea de Măine». Cluj 1920. An. III. Nr. 2 pp. 9—12.

se sfârșise — ci apărătorii punctului de vedere românesc vor fi Hașdeu, Xenopol și Onciul, din țara liberă. În Ardeal se va căuta acum să se înregistreze și să se comenteze noile cuceriri de drepturi prin *revoluția dela 1848*. *Alexandru. Papiu-Ilarian* concepe chiar planul unei istorii a evenimentelor din 1848—1849, ajungând însă să publice — în primul volum din a doua parte a «Istoriei Românilor din Dacia superioară» — numai întâmplările până la 3/15 Mai.

Schimbările intervenite în alcătuirea formei de stat a monarhiei Austro-Ungare, după 1867, dădură un alt aspect istoriografiei ardeleni: aspect de natură *politică*. Românii vor cere mereu — până la 1918 chiar — restabilirea vechii independențe politice a Ardealului, în care să-și poată valida și ei nestânjeniți, pe baza numărului lor preponderent, drepturile lor. De aci scrierile, în legătură cu independența constituțională a Transilvaniei și a luptelor purtate de români pe această chestiune, ale lui *Papiu-Ilarian, Iosif Hodoșiu, Gh. Barițiu, T. V. Păcdțianu, Eugen Brote*.

Tot în legătură cu noua orânduire a vieții politice românești în monarhia dualistă de după 1867, vor începe cercetările asupra trecutului românilor ardeleni sub toate formele și aspectele. Se va urmări cunoașterea trecutului, pentru conservarea ființei etnice în prezent, față de o Ungarie cu politica ei de maghiarizare. Era desgropat mai ales trecutul *bisericilor* noastre, singurele instituții prin cari s'a putut manifesta viața publică românească în trecut și prin care s'a susținut o cultură cu caracter propriu, național. Dacă interesul istoricilor ardeleni s'a îndreptat mai ales, asupra vieții bisericesti, totuși, ei au făcut destule cercetări și în alte domenii. Dl Lapedatu

înșiră pe toți acești istorici, răposați sau încă în viață.

Astfel dacă istoriografia ardeleană a stat, dela nașterea ei — sfârșitul veacului al XVIII-lea — până la 1848, în *serviciul postulatelor neamului românesc*: recăștigarea vechilor drepturi și libertăți; dela 1848 încoace această istoriografie va îmbrățișa cu totul alte probleme: Cunoașterea trecutului sub toate formele pentru menținerea, vie și activă, a *conștiinței naționale*.

Fapt curios — curios în aparență — pe care-l constată dl Lapedatu e că nici unul din istoricii ardeleni n'a căutat să se ocupe de problemele istoriografiei din țara liberă, după cum și aceștia au rămas străini de preocupările celor din Ardeal. Cel dintâiu care a făcut legătura firească între aceste două istoriografii surori, unindu-le; după cum a apropiat, prin publicațiile sale ce treceau clandestin Carpații, elementele românești de dincoace cu cele de dincolo, înfrățindu-le; — este dl *Nicolae Iorga*. Dela unirea Ardealului cu țara mamă ele se vor putea desvolta împreună, indiferent de tradițiile ce le-au avut în trecut.

Ca încheiere dl Alexandru Lapedatu schițează și un program, după care s'ar putea aborda, acum în cadrele țării întregite, chestiunile privitoare la istoria Ardealului. Acestea ar fi: cercetarea amănunțită a vieții poporului românesc din acea provincie, sub laturile ei mai puțin cunoscute, *scrutând* în acest scop și *istoriografiile naționale ale ungarilor și sașilor*; stabilirea *relațiilor* ce au existat între Ardeal și Ungaria deoparte și între aceștia și Țările Române de alta, pe baza, mai ales, a *aceluiăș material puțin cunoscut*; scoaterea în *evidență* și punerea în *valoare* a elementelor cu caracter propriu, național, a vechi

culturi și civilizațiuni românești din acea provincie.

Acestui discurs de recepție, important nu numai prin punerea la punct a unor chestiuni privitoare la istoriografia ardeleană, ci mai ales, important, prin constatarea — și lămurirea documentată apoi — că această istoriografie s'a născut și dezvoltat, dela început și până la sfârșit, în strânsă legătură cu desfășurarea însăși a vieții politice a românilor din Ardeal — i-a răspuns dl *Ioan Bianu*.

Răspunsul dsale este răspunsul omului bătrân — acum septuagenar — care a văzut înălțându-se sub ochii lui pe acela, pe care-l primea solemn în Academie. Veniți amândoi, în timpuri diferite, din Ardealul, care nu era și al românilor, s'au întâlnit întâiu ca colaboratori în biblioteca Academiei Române — bibliotecă ajunsă, din o cameră cu câteva cărți cu o masă modestă și cu un singur scaun, la bogăția de cărți și la admirabila organizare de azi prin munca pasionată și desbrăcată de orice interes a celui, care-și primea acum cu bucurie un vechiu colaborator — pentru ca peste cincispezece ani să se regăsească iarăși, de astădată membrii egali în republica egalilor, sub cupa Academiei. De altfel dl Lapedatu nu e cel dintâiu care trecând ca funcționar pe la biblioteca Academiei, a ajuns apoi chiar membru al Instituției inșeși. Domnii Vasile Pârvan și George Murnu — amândoi profesori la Universitatea din București și membrii ai Academiei Române — au trecut exact pe același cărări. Evident situația ultimă nu e o firească evoluție a celei dintâiu — aceasta o știe oricine — ce-eace voim însă să constatăm e faptul că dl Bianu a putut să vadă, pe mai mulți colaboratori ai dsale dela *biblioteca*, proclamați de *aceiași instituție* — Academia — în rândul nemuritorilor.

... În răspunsul dat dlui Lapedatu întrezărim revărsarea unei deosebite satisfacții din sufletul aceluia, care n'a dat greș în alegerea, pe vremuri, a unui colaborator, ajuns acum el însuși, academician.

Ioachim Crăciun.

Th. Capidan: Meglenoromânii. (Istoria și graiul lor). București 1925. Academia română. Studii și cercetări VII, pg. 225.

Odată cu lărgirea hotarelor și râvna pentru cercetarea amănunțită a neamului nostru, în toate domeniile, a crescut, ceea ce nu poate fi decât un semn îmbucurător pentru cunoașterea adâncă a culturii poporului românesc, ca și a trecutului lui istoric.

În ce-eace privește românismul balcanic, în afară de câteva descrieri de călătorie superficiale, ca acelea ale lui Bolintineanu și I. Nenișescu, cele mai însemnate încercări științifice în această direcție au pornit dela străini. Abia în zilele noastre cercetările dlui Papahagi asupra graiului aromân, au început să aducă o puternică lumină în cercetarea dialectologică, provenită dela un fiu al acestor ținuturi.

Dl Th. Capidan a reluat cercetarea problemelor în legătură cu românismul balcanic, căutând să verifice prin lumina rezultatelor științei moderne cât adevăr cuprind studiile întreprinse până acum aproape numai de străini. În acelaș timp dsale aduce bogate contribuțiuni filologice și etnografice, culese la fața locului prin dese și stăruitoare cercetări.

Studiul despre care este vorba aici este consacrat Megleniților, adică acelor români macedoneni, cari locuiesc la nordul golfului Salonic și despre cari, în afară pe lucrarea lui Weigand, n'am avut decât informațiuni răzlețe, împrăștiate în diferite lucrări în legă-

tură cu Macedonia sau cu descrierea ținuturilor balcanice limitrofe.

După o expunere a așezărilor acestor români, de unde rezultă că ei nu locuiesc în ținutul propriu zis al Meglenului, după care regiune însă se numesc, se înfățișează bibliografia chestiunii, adică autorii și lucrările în care este vorba despre acești români.

G. Weigand nu este cel dintâiu care vorbește despre dânșii, totuși, cercetările cele mai serioase asupra lor, el le a făcut, în lucrarea *Vlaho-Meglen*, Leipzig 1892, precum și în *Die Sprache der Olympo-Walachen*, Leipzig 1888.

Expunerea dlui Capidan se bazează, pentru informațiunile de limbă și etnografie, numai pe cercetări proprii, întreprinse în nenumărate rânduri, în aceste părți.

Descriindu-ne localitatea *Nânta*, autorul spune că portul locuitorilor de aici este turcesc, tipul lor este deosebit de a celorlalți români, cu înfățișarea feței mai mult brună, vorbind foarte mult și bulgărește, și având ca credință *islamismul*.

Imbrățișarea, acestei credințe este datorită silei și forței, așa cum povestește tradiția, care se găsește și acum acolo, și despre care tradiție aminteste chiar și G. I. v. Hahn. Că această convertire s'a făcut târziu ne-o arată și faptul că «Nântenii mai păstrează și foarte multe obiceiuri, cari lipsesc la turcii din satele vecine și sunt aceleași cu obiceiurile ce se observă la toți creștinii din Peninsula Balcanică» (pg. 17). Anul acestui eveniment mare în viața lor pare a fi 1671. *Oșani* este o altă comună puternică, al cărui trecut e povestit în mod amănunțit de autor. *Birislov*, *Lunguța*, *Huma*, *Liumnița*, *Cupa* formează un cerc de sate meglenite, între cari Liumnița este cea mai mare, urmând

imediat, în această privință, după Nânta.

Țárnareca se deosebește de celelalte sate prin graiul locuitorilor ei, în vorbirea cărora se vede o puternică influență venită din partea dialectului aromânesc. *Barovița* și *Livădz* sunt ultimele comune din regiunea Meglenului. Aceasta din urmă pare a fi o așezare de *aromâni grămoșteni*.

Urmează o descriere amănunțită a locuinței, vieții de familie, a credințelor și obiceiurilor acestor români megleniți, cari nu pot fi înșirate aici, într'o scurtă dare de seamă, însă cari sunt de cel mai mare folos pentru cunoașterea etnografică a acestui grup de românism balcanic, asupra căruia s'au exercitat influențe străine puternice din toate părțile. De semnalat o frumoasă descriere a obiceiurilor în legătură cu nunta la Liumnița și Oșani.

Ocupațiunea lor este munca pământului și într'o măsură mai neînsemnată păstoritul, și cultura gogoșilor de mătăsoasă, apicultura și olăritul.

În legătură cu originea lor dl Capidan spune că ceea ce știm despre meglenoromâni este aproape nimic. Cercetările lui Weigand dusese la încheierea că ei «nu sunt decât un rest din bulgaro-valahii, cari pe la sfârșitul secolului al XII., au fondat imperiul bulgaro-valah» (pg. 55). C. Jirecek presupune că ei, după tipul lor fizic, ar fi «niște urmași ai unei cete de pecenegi aduși în ținuturile Meglenului de împăratul bizantin Alexios după lupta dela *Livunion*, la gurile Măriței (Hebrus), unde fură nimiciri cu desăvârșire în anul 1091». Această părere a marelui învățat a fost împărțită atât de Weigand cât și de dl O. Densușianu, unde, acesta din urmă, admite și amestecul unei populațiuni românești, venite din nord,

deci daco-române, cu care s'au amestecat acești pecenegi.

De aici concluziunea dlui Densușianu că limba lor reprezintă un sub-dialect al dialectului daco-român. Dl Iorga îi consideră ca resturile acelor români, cari au luat parte activă la înjghebarea celui de al doilea imperiu bulgar, și cari au fost așezați în Rodope, ca o colonie de prizoneri, de către împăratul bizantin, Vasile. Autorul studiului de care ne ocupăm nu admite din această ultimă părere aserțiunea că ei sunt aromâni, ci afirmă că după cercetările lingvistice se impune concluzia că ei «n'au venit din sud ca aromâni, ci dela Nord din Balcani, ca element străromân, rupt din grupul românismului de sud, după ce stătuse în contact o bucată de vreme cu elementul românesc din nordul Dunării» (pg. 57).

Cele 34 de asemănări între dialectul meglenit și cel aromân pe cari le găsește autorul, arată că megleniții au trăit, într'o epocă când limba română prezintă mici deosebiri dialectale, dar nu ne rupsese încă în dialectele de astăzi, în regiunea ocupată de românii sudici.

Circumscriindu-se teritoriul de formațiune a limbei române la ținutul cuprins între partea răsăriteană a Serbiei și a Muntenegrului, la regiunea apuseană a Țării Românești și la Bulgaria apuseană, diferitele cercetări filologice și în special examinarea evoluării lui *tse, tsi (tse, tsi) în țe, ți* în cele trei dialecte, arată o dezvoltare deosebită, care ne obligă să admitem două zone, cari despărteau graiul românesc încă din această epocă străromână, înainte de pătrunderea cuvintelor slave comune pentru toate trei dialectele, și anume: «una de nord, din care au eșit daco-românii și din aceștia mai târziu s'au desprins istro-

românii; și alta de sud, pentru românii sudici din care au eșit aromânii și meglenoromânii» (pg. 61).

Când împrejurările istorice au silit pe românii sudici să se scoboare spre miazăzi, cei dintâi au fost macedoromânii, cari s'au mișcat probabil pe la sfârșitul secolului IX și apoi, după o conviețuire încă de câteva veacuri cu românii nordici și cu slavii, a urmat grupul celorlalți români din care se trag astăzi megleniții. În această stă noutatea adusă de dl Capidan, în cercetarea originii dialectelor limbei române, căci numai așa se explică asemănarea dialectului megleno-român, pe deoparte cu cel aromân și pe de altă parte cu cel istrian și dacoromân. Primele știri istorice asupra regiunii Meglenului nu ne pomenesc nimic despre români, așa că nu putem ști precis când s'au așezat în această regiune. Anumite particularități ale graiului lor, de proveniență slavă, ne arată că în coborirea lor dinspre nord ei au trecut munții Balcani, «oprindu-se vreme îndelungată în partea apuseană a munților Rodope», de unde a intrat în limba lor particularitatea dialectului bulgăresc din *Achârcelebi* cu pronunțarea lui a accentuat ca o deschis (o). Acest fenomen lingvistic nu s'a petrecut în dialectul bulgăresc pomenit, decât «cu mult după secolul XII», ceea ce impune concluzia că meglenoromânii nu s'au așezat din Rodope în Meglen decât abia prin veacul al XIII, când pecenegii așezați acolo de Vasile, împăratul bizantin, dispăruseră, ear în locul lor românii n'au găsit probabil decât numai bulgari. Din această cauză pare exclusă posibilitatea unui amestec a elementului românesc cu pecenegii, așa cum admisesese C. Jirecek și O. Densușianu.

În partea a doua urmează un

foarte amănunțit studiu asupra limbei meglenoromânilor, de unde rezultă că «graiul meglenit nu ni se înfățișează numai ca un idiom cu mici diferențieri față de limba unei regiuni învecinate, ci ca un *dialect* propriu» (pg. 66).

Prin cercetarea amănunțită a limbii, cercetare, care formează o adevărată gramatică a acestui dialect, ca și prin introducerea luminoasă și bogată în știri, care însoțește lucrarea dlui Th. Capidan, această monografie este una din cele mai bune studii apărute până acum în știința românească.

Alex. P. Arbore,
profesor — Focșani

Căluza stațiunilor balneare și climatice și a apelor naturale românești. Tip. «Cultura» București. O publicație de 140 pagini, tipărită sub auspiciile Societății de Hidrologie și Climatologie medicală și prin îngrijirea distinsului și vrednicului inspector balneo-climatic *Dr. N. Vicol*.

Revista, album, cum este numită, se află tipărită în format mare și cuprinde pe lângă numeroase fotografii din stațiunile noastre balneare și climatice, un bogat și interesant material scris în 50 capitole de distinși medici balneologi și climatici (*Drii Vicol, Vescan, Marius Sturdza, Dona Borgovan, Crăciunescu, Anastasiu, Petre Niculescu, C. N. Michăilescu, Ilescu, H. Hobozeanu, Sărățeanu, Panaiteșcu, Mălinaș, Tudoran, Doljan, Bălăceanu, Frumușanu*); de farmaciști (profesor *Pamfil G. Marino*) precum și de alte persoane streine medicinei (advocat *Pretorian, inginerii: Trofin și Camburcanu și A. Weiss* proprietar de stațiune balneară), cari purtând deosebit interes științelor balneo-climatice, aduc contribuții pe cât

de importante pe atât de plăcute la cetit.

Cuprinsul acestor numeroase capitole arată pe înțelesul tuturor: întrebuințarea științifică a apelor și stațiunilor, scoțând prin aceasta tratamentul cu băi de sub sistemul empiric și rudimentar în care a dăinuit până astăzi; felul cum apele pot fi luate și băile pot fi făcute mai cu folos, indicându-se boalele la cari aceste ape, băi sau clima pot avea bune rezultate. Se expune apoi un tabel cu stațiunile grupate pe clase, dându-se posibilitatea fiecărui cetățean suferind, să aleagă, potrivit cu mijloacele sale materiale, clasa de care are nevoie.

Precum se arată și în titlul primului capitol «Ce vroom», scopul publicației este mai mult de a contribui la cunoașterea valorii stațiunilor noastre balneare și climatice, precum și la faptul că acolo unde publicul vine să-și verse banii, statul și comunele să nu fie numai speculanți (ca niște simpli închirietori de camere sau băi), dar să sprijine material aceste organizațiuni și să aplice sancțiunile respective acelor ce exercită contravențiuni menținând și ridicând astfel sănătatea publică.

Trebue să mărturisim că dacă publicul evită uneori să întrebuințeze apele noastre minerale și o parte ezită să meargă în stațiunile balneare și climatice, aceasta se datorește nemulțumirii pe care o simte asupra felului cum sunt comercializate aceste ape sau stațiuni și mai ales de frică să nu fie despoiat prin nerușinata speculă ce are loc în cele mai multe din ele.

Articolele foarte judicioase a medicului general *Dr. Vicol*, a dnilor *Pretorian, A. Weiss*, precum și acela al unui «client dela băi care a plătit filodorma» arată cu o sinceritate care trebue în adevăr prețuită toate neajunsurile ce

le poate intimpina beutorii de ape minerale și vizitatorii stațiunilor, indicând și mijloacele de evitare a lor.

Dl avocat Pretorian în articolul dsale declară clar că : controlul sanitar, administrativ și cetățenesc constituie un drept efectiv pentru fiecare și acest control este sancționat atât prin legea minelor cât și prin regulamentul stațiunilor balneare și climatice, rămâne numai ca publicul conștient să ia cunoștință de ele și să ceară organelor competente aplicarea sancțiunilor pentru toți acei ce se abat (răi voi-tori sau speculanți) și cari contribuie prin contravențiile și delictele lor să atace sănătatea cetățenilor și să lucreze în detrimentul bunului prestigiu al stațiunii sau al apei minerale românești. Revista-album cu titlul de mai sus cred că-și va atinge pe deplin scopul urmărit, iar dl general Dr. Vicol poate fi satisfăcut că întocmind o astfel de lucrare nu numai că a stabilit o legătură mai intimă între public și instituțiile balneo-climatice, dar prin sinceritatea celor expuse aduce încrederea necesară în stațiunile și apele minerale din cuprinsul țării Românești. Nu mă indoesc că acei pe cari îi interesează chestiunea se vor grăbi să cumpere lucrarea (ceace pentru timpurile de față este destul de efină : 20 Lei) iar marele public din țară va sprijini aceste organizații științifice și economice, știind că prin aceasta se poate obține nu câștig nn numai pentru sănătatea publică, dar pentru economia națională a țării.

Dr. G. Preda, Sibiu.

„Ura între popoare” își intitulează istoricul Ferrero articolul de fond din «L'Illustration» (30 I 1926) și constată :

«Europa este un vulcan de uri naționale; iată un adevăr crud. Fiecare popor se crede Abel amenințat de

Cain. Amicii păcii și conferențele diplomatice își pierd timpul; nici o putere de sentiment sau de rezonament nu va triumfa asupra acestor inimizități (dușmăni) ce nu se pot stârpi. Aceasta este una din obiecțiunile cu cari găsesc mai multă plăcere de a descuraja sceptici, pe aceia, cari cred în posibilitatea pacificării Europei. Un fel de trebuință organică ar face pe popoare veșnic inimice. De fapt, cine ar putea nega că un mare număr din ele, în Europa, sunt divizate de uri adânci și tenace?»

«Fiecare popor e conștient că este mielul și demonstrează că dușmanul său este lupul, cu aceleași argumente de cari acesta se folosește să dovedească cumcă celalalt vrea să-l sfășie. De la sfârșitul războiului am avut prilejul să povestesc cu un mare număr de francezi și germani, cari aparțin claselor culte. Puține fapte m'au impresionat așa ca *identitatea acuzărilor aduse de amândouă părțile*, cu aceeași pasiune și aceeași convingere. Francezii acuzau Germania că ar vrea să cucerească lumea și să nimicească Franța; germanii acuzau Franța că nu vrea să recunoască ca egală nici o altă națiune de pe lume și că vrea să distrugă Germania. Francezii își reaminteau de 1814, 1870, 1914. Germanii se legau de Napoleon și de Ludovic al XIV-lea. «Am fost cutropiți de 3 ori într'un secol», spuneau francezii. «Țară fără de frontiere naturale», răspundeau germanii, — «a fost cumplit pustiită de toate crizele mari europene, d. e. de războiul de 30 de ani și de războaiele Revoluției și ale Imperiului».

«Am auzit chiar pe un german, un spirit foarte nobil, susținând că Germania s'a dat totdeauna înapoi, în Europa, în fața Franței, «afară de *unicul* avans din 1870», adăoga el.

Mai mult sau mai puțin accentuat,

aceeaș stare de spirit se află la toate popoarele, cari au fost, în decursul secolului ultim, divizate de lungi lupte. *Fiecare din popoare nu-și amintește decât epocile în cari a fost nicovală și mită cu desăvârșire acelea în cari a fost diocan.*

«A venit momentul ca să întreb popoarele dacă vreau să întorcă ordinea amintirilor lor și dacă vreau să se gândească nu numai la neajunsurile ce li s'au făcut, ci, puțintel, și la acelea pe cari ele le-au pricinuit? Acest mic omagiu adus adevărului ar fi de ajuns ca să îmbunătățească situația întregului continent, ca o fericită conferință diplomatică. Dacă o îngreniază pasiunile ar trebui să o încurajeze necesitatea de a scôpa Europa și vechea ei civilizație, printr'o suspendarea ostilităților timp de 50 de ani».

Pentru cei ce vreau înaintarea. În «Biblioteca Astra» au apărut două broșuri, chemate să aducă mult bine. E vorba să le lansăm cu toată hotărîrea și să culegem roadele pe urma lor.

Broșurile sunt scrise de doi medici tineri și plini de idealuri. Le zace la inimă medicilor acestora — e vorba de dnii *Dr. Aurel Voina* și *Dr. Dominic Stanca* — viitorul generațiilor de mâine și îl pregătesc, dând sfaturi în cunoștință de cauză.

De sigur, lectura acestor două broșuri nu este atât de interesantă ca cutare roman senzațional, cel ce vrea însă să priceapă însemnătatea momentelor ce le trăim și cel ce vrea să contribuie cu părțica sa, fie ea oricât de modestă, la îmbunătățirea atmosferei, acela va afla aici *teme de meditat*.

E vorba de «*Valorificarea capitalului uman prin igiena națiunii*» (titlul broșurii 12.¹ Așa pune teza dl

¹ «Bibl. Astra», Edit. «Asociațiunii», Sibiu, 1926, 15 lei.

Dr. Aurel Voina și trece în revistă generală problemele vitale, ce se impun în lupta împotriva vieții omenești.

«Adevărata civilizație merge paralel cu starea sanitară», susține autorul — pe drept cuvânt — și cere: apă curată și băi publice, curățenia orașelor prin canalizare, locuințe igienice, supraveghierea igienei alimentelor, cere protecția căsătoriei, protecția prenatală a copiilor, protecția copilăriei și adolescenței, etc. Vorbește conștiinții omenești, trezindu-i simțul de responsabilitate socială. Arată pe dușmanii declarați ai vitalității: sifilisul, tuberculoza, alcoolismul, intoxicațiile profesionale, surmenajul, blenoragiă. Cere birouri maternale, surori de ocrotire, reglementarea colaborării între oficiul stării civile și biroul maternal, pretinde fișe personale sanitare, pentru fiecare cetățean, ocrotirea copiilor abandonaji, îndrumări profesionale, (propagandă cuminte în folosul *eugeniei* (doctrina științifică a igienei rasei) stabilită de englezul Galton.

După ce ai citit broșura, care firește, nu este pentru copii, nici pentru fete prea tinere, și s'au lărgit orizonturile, pricepând probleme grave, cărora, poate, nu le-ai dat atenția cuvenită. Te simțеști o verigă dintr'un lanț, dintr'un complex, iar sfetnicul îți strigă conștiinți: contribuie ca să se răspândească gândurile acestea sănătoase mai departe!

Al doilea sfetnic, dl *Dr. Dominic Stanca*, îți pune întrebările și mai concrete: te lasă să vezi cum a întreprins dsa cu alți oameni de bine, în 1921, în numele ambulatorului policlinic din Cluj, o «Anchetă sanitară», într'o comună din jud. Alba-inferioară. Dacă vrei să întreprinzi o astfel de anchetă și într'alte sate, chestionarul formulat de Inspectoratul general sanitar din Cluj îți dă puncte de mănecare solide.

Oricât de «prozaică» s'ar părea unuia sau altuia enumerarea întrebărilor referitoare la locuință, alcoolism, credințe deșarte, nunți, căsătorii, sterilitate, graviditate, servitorime, instituții culturale, bolile de tot soiul, dacă ai trecut în revistă toate aceste întrebări și se impune cu tărie porunca-poruncilor: «E mult de lucru!» și stai în fața chemărilor de trândăvie, de lascivitate, de hărjonele chilometrice, implătoșat cu argumente de cel mai mare calibru.

Astfel de broșuri să treacă din mână în mână în mijlocul oamenilor maturi, cari mai vreau să gândească și să germineze gândurile bune, așternute în ele, până ce nu este prea târziu. Pentru «Astra» este o bucurie că le-a putut tipări. (Fiecare broșură câte 15 lei. Sibiu, «Astra», str. Șaguna 6)

Lupta de clase sociale? Ascultați cum a vorbit în Anglia conducătorul «Trade Union»-ului, dl I. H. Thomas, secretarul pentru chestiunile cotoziale în cabinetul labourist, în ziua de 6 Noembrie 1924: «Să nu menținem acele condamnabile vorbiri despre bunăstarea de clasă. Refuz să mă alătur părerii că o oareșcare clasă socială este superioară clasei mele. *Cred că există virtuți și viciuri în toate clasele sociale și în toate religiunile. De ce să vorbim de o clasă socială specială sau de o religie specială?* Lăsați-ne să ne pătrundem de adevărul ce în ceasul primejdiei adevărate și când țara aceasta este pusă la probă n'a fost apărută și scăpată de o părticică, ci de complexul neamului».

Iar nobilul Earl de Balfour, conservatorul, a declarat în 1925, pledând pentru o uniune socială: «Lupta de clasă este monstruoasă din punct de vedere moral și material. Nu se poate aștepta vre-odată nici o prosperitate

nici un succes, nici o sporire, nici o micșorare a relelor sociale, de cari suntem înconjurați și nu va isvorî dintr'un credeu, care este ridicat pe ură. Nu numai că este imoral, dar este totodată și neșpus de stupid». (V. citatele în art. de fond al dlui W. Steed în «P. Presse», 3. III. 1925: «Luptele de clasă în Anglia»)

A dispărut râsul? În Paris s'a deschis un «institut de frumusețe», în care te învață să... râzi. Oamenii din fruntea institutului și-au spus: te-au învățat să umbli, să mânânci, să vorbești, să bei, să câști — de ce să nu te învețe să și râzi? Râsul din ziua de azi este «disgrațios». Și te aduc în fața unor oglinzi și-ți comandă să râzi. Un gramofon îți înregistrează cascadele râsului sau tonurile hăcuite — ca să poți controla mai apoi și — să te îndrepți.

Râs la comandă! Râs în fața oglinzii! Totul se comercializează? Să plătești ca să te învețe să râzi spirituat? Ce tragicomic!

Unde e râsul curat, spontan, comentat de savanți snobi? Atât de departe să fi ajuns în epoca noastră?

Lăsați să năvălească râsul neporuncit și neparagrafat, dela țară, din odăile copiilor, ca să o ia la sănătoasa râsul cu colțul gurii, râsul.. «agasant»!

O parabolă de Maria de Ebner-Eschenbach. Pe o prințesă deșteaptă o iubea un rege mărginit, dar foarte puternic — prințesa însă nu da ascultare cererii lui în căsătorie. Făcându-se dânsul tot mai nesuferit în fața ei, fiindcă voia să se îmbulzească cu dragostea sa, a hotărît prințesa să-l îndepărteze pentru totdeauna. Lucrul acesta însă trebuia să-l săvârșească cu cumpăt, cu bunătațe, pentrucă dușmăria vecinului puternic nu voia să o

răscolească prințesa asupra capului țării proprii.

I-a spus deci într'o bună zi: «M'a atins adânc credința ta, și vreau să o răsplătesc. Să fii soțul meu îndată ce-ți va reuși să deslegi problema, care am să ți-o pun».

Regele a strigat atunci: «Spune-mi-o! Am să o îndeplinesc, dacă stă în puțința vreunui om».

«Pleacă», îi răspunse prințesa, «și-mi găsește următoarele trei lucruri:

«O judecată, care a fost invinsă din partea rațiunii».

«O prostie, care să fie atât de mare, încât să nu o fi săvârșit încă ființa omenească».

«O calomnie, atât de nerușinată, încât să nu se găsească gură ome-nească să o repeteze».

Regele a râs și-a dat poruncă să i se pregătească nunta, fiindcă sta să jure că are să ducă peste câteva zile pe prințesă în fața altarului. Mai apoi s'a pus pe căutate.

Aceasta s'a întâmplat acum vreo câteva mii de ani. Până în ziua de astăzi nu s'a mai întors regele din călătorie.

Altă parabolă (tot de ea), Mușinoiul de sobol grăi cu un vulcan: «Slabule! Ce faci atâta larmă și ce lași lumea întreagă să fie părtașa luptelor tale lăuntrice? Și eu mă lupt, și eu imi am luptele mele, — dar cine m'a văzut pe mine vreodată să scuip ca tine?»

Trad. H. P.-P.

«**Politețe parlamentare**» intitulază cronicarul stabil al rev. «Les Annales», următoarele rânduri, în cari se descriu câteva scene din parlamentul francez: «Desbaterile financiare au adus cu ele căderea ministerului. Întreagă țara le-a urmărit cu un interes pasionat... În decursul unei șe-

dințe recente, când a luat cuvântul dl Loucheur, a fost întrerupt dela prima frază, de un cuvânt rostit de dl Blaisot. Dl L. strigă: «Dle Bl., nu te-am întrerupt nici odată. Am cuta relațiile cele mai curtenitoare. Te rog să-mi răspunzi cu aceeaș curtenie». De mai multe ori dl Bokanowski a cerut cuvântul, în termeni eleganți: «Vreți să-mi permiteți o observație? Vreți să-mi permiteți să vă întrerup, dle L.?» La ceceae răspunse fostul ministru (actualul ministru de finanțe, trad.): «cu plăcere... vă rog...» Mai târziu, când spuse dl Painlevé că dl Bokanowski rezonează puțințel ca un matematician, acesta a început să se apere: «Mă măgulești, dle președinte al consiliului (de miniștri)». Mai apoi reveni la judecata sa. «Nu sunt matematician. N'am fost niciodată». «Vi s'a făcut o invinuire frumoasă», a replicat dl Painlevé. «Primiți-o»...

O, câte o oază în viața parlamentară, chiar și aceea a Franței!.

Pentru cei ce preaslăvesc stările din Ungaria. «*Pester Lloyd*» a scris, din prilejul falsificării bancnotelor franceze, următoarele (traducearea este după textul publicat în «*Prager Presse*» 7. I. 1926): «Cum trebuie să fie onestitatea (Gesittung) socială în țara aceasta, dacă s'au putut întâmpla astfel de lucruri? Cât de funest trebuie să se fi destremat morala generală, dacă un prinț și servitorul său, camerierul său, un șef de poliție de stat și un colonel general de stat major, domni din așa-numita cea mai bună societate și funcționari ai unei instituții de stat se adevăresc a fi părțile constitutive ale unei bande de falsificatori de bancnote, care încă nici n'a fost descoperită în întregime? Acum se coc fructele unei însălbătăciri, care a putut să câștige teren în

anii recenti, deoarece spiritul demagog, reacționar, de a răsturna, spirit răspândit în administrație și justiție, nu s'a lovit de puterile contrare corespunzătoare. Crime sângeroase au rămas neespiaate, deoarece sau au căzut sub puterea unei amnestieri prea largi de inimă, sau au fost tratate de justiție cu o blândețe prea unilaterală. Omoruri și ucideri n'au fost pedepsite și dinamitarzi au fost absolvați în fața justiției.

«In terenul veninos al unor astfel de stări au putut mai apoi prea ușor să apară fenomenul social, că într'o țară, în care te alegi fără de osândă dacă ai nimicit vieți omenești, s'a putut simți sigur de liberarea de pedeapsă prin anticipație delictul relativ inocent al falsificării de bancnote».

Va să zică: *nici* în Ungaria de astăzi nu curge lapte și miere și nu sunt mieii din pământul făgăduinții. Și acolo păcate multe, și acolo multe de dires și acolo un grajd al lui Augias, ce își așteaptă măturoidul...

Combustiunea în industrie. Ing. M. Băcan. Tip. Brânișteanu, București 1925. Pag. 29.

Autorul arată în lucrarea sa sforțările depuse de țările sărace în combustibil de calitate superioară, pentru a-l utiliza cu economie, evitând risipa din trecut. Germania, Danemarca și Olanda au înființat institute speciale pentru studiul și aplicarea combustiei raționale, cu lemne, turbă și lignite.

Rezultatele au impus transformarea focarelor, primind prin aceasta un randament superior, chiar la cuptoarele din industria metalurgică. În industria germană, grație activității depuse de oficiile de căldură, nu se mai simte lipsa cărbunelui de piatră și prețul unui kilogram de aburi produs

cu cărbunele de calitate inferioară este mai ieftin decât a aceluia de calitate superioară.

Rezultatele obținute de țările sărace în combustibile de calitate superioară au fost apreciate și de țările bogate în combustibil de această calitate. Anglia, resp. Franța, deasemenea au aplicat combustia rațională, răspândind cunoștințele noi în masele fabricanților și inginerilor, prin ajutorul «Oficiilor de căldură» și «Comisiunea de utilizare a combustibilului».

Autorul prezintă apoi situația din țara noastră și dă indicațiuni prețioase pentru a mări economia în producerea de energie, deoarece, deși țara e foarte bogată în combustibile, risipa este atât de mare, încât trebuie să importăm cărbuni și aceasta numai din cauză că la noi combustia nu este studiată și construcția cazanelor nu este rațională. În urmă face propunerea ca prin înființarea unui «oficiu de căldură» să se facă încercări de a construi focare și grătare speciale pentru generatorii unde se întrebuințează combustibile indigene.

Ing. A. Hossu.

Un testament. Aflăm următoarele: Dl *Dr. Nicolae Șerban*, avocat în Făgăraș, și-a testat întreaga sa avere pentru înființarea unui cămin în Cluj pe seama studenților universitari români, fără deosebire de confesiune din Țara Oltului. Avera sa constă din următoarele:

O casă în Făgăraș pe un intravilan în două străzi, în valoare de peste Lei 2.000,000.—.

Bani și hârtii de valoare în sumă de circa Lei 2.000,000.—.

Casa sa din Voila în valoare de Lei 400,000.— o lasă de casă parohială în numita comună, cu condițiunea dacă va fi numai o confesiune.

La caz că până la moartea sa nu vor aparține toți credincioșii unei singure confesiuni, va trece pe seama căminului.

Moara din Voila o lasă numite comune ca din venitul ei să se cumpere elevilor săraci, cari cercetează școala din Voila, cărți și recvizite școlare.

Secția tehnică a «Astrei», cu sediul în Cluj, a ținut prima ședință publică a anului nou la 24 Februarie, orele 20, în localul Muzeului Industrial. Dl. președinte ing. Ioan Negruțiu, arătând scopul secției, face o dare de seamă asupra organizării ei. Urmează apoi conferințele dlor prof. A. Popa și ing. Aron Makșai, despre nouile descoperiri ale științelor radiofoniei și radio-telegrafiei. Astfel publicul a putut cunoaște, construcția posturilor de emisiune și de recepție, rezultatele obținute până astăzi și viitorul radio electricității. Ambii conferențieri au fost viu aplaudați, după aceea au urmat audiții radiofonice, date cu aparate «Maxim», «Tungsram» și «Broadcasting». S'au încercat aparatele cu antenă și cu cadru, asemenea și cu megafon și cască. În timpul audițiilor au fost recepționate posturile de emisiune: Budapesta, Viena, Brünn, Praga, Zürich, Roma, Milano, Dawentry, Stuttgart, Oslo și Moscova. Aparatele de recepție au fost cu 3 și 6 lămpi.

Audițiile radiofonice se vor repeta într'o altă ședință ce va urma, întrucât localul Muzeului Industrial nu a fost destul de încăpător, și mulți, cari s'au prezentat după deschiderea ședinței nu au putut intra în sală.

Ing. Alexandru Hossu,
Secretarul secției tehnice.

Calendarul diletantului de teatru pe anul 1926, întocmit de părintele *Ioan Baci*, un bătrân entuziast pentru arta teatrală, conține, pe lângă poezii și sfaturi economice, îndrumări prețioase pentru diletanții noștri când joacă teatru ref. la ținerea repetițiilor, a reprezentațiilor și îndatoririle, ce are de îndeplinit regisorul, suflerul și fiecare diletant la astfel de ocazii. Mai conține acest calendar și o piesă țărănească în 2 acte: «*Priveghitoarea albă*», cu cântece, cu textul de Octavian Mușescu, iar muzica de Filaret Barbu, un tânăr absolvent al conservatorului de muzică din Viena. Această piesă, cu scene drăguțe din viața noastră dela țară, scrisă într'o limbă teatrală destul de bună, merită să fie luată în repertoriul societăților de diletanți. Calendarul se poate comanda dela părintele Ioan Baci, Lugoj și costă Lei 30.

N. B.

Bibliografie.

Cărți primite la redacție:

Iosif Popovici: Abatele Rousselot, creatorul fonetice experimentale. Cluj, Instit. «Ardealul», 1926, pag. 36.

Gr. Petrov, preot: Un păstor model. Trad. din rusește de Episcopul Nicodem. (Bibl. «Bunului păstor», Nr. 15) Sibiu, 1926. (50 Lei).

«*Universitatea populară din Chișindu*». II. 1922—1925. Publicație făcută sub îngrijirea prof. Dr. I. Negrescu. Chișinău, 1925. Tipogr. R. S. Leibovici și Comp., 196 pag.

Nicolae Nistor, subrev. școl.: Activitatea comit. central de construcții școlare din jud. Sălaj, în 1924/5. Tip. «Luceafărul», Zălau, 1926, 70 pag., cu multe ilustrațiuni.

«*Extensiunea universitară*» de *Virgil Bărbat și Florian Ștefănescu-Goangă* Tip. «Infrățirea», Cluj. 100 pag., 35 Lei.

Apel.

Asociațiunea culturală «Astra», secția artistică, vine cu o rugare în fața publicului românesc și e sigură că atenția publică va fi atrasă de acest apel, după merit.

În *Muzeul «Astrei»* din Sibiu lipsesc lucrările a o mulțime de pictori și sculptori români. Afară de pânzele minunate ale pictorului Octavian Smigelschi, ale lui Mișu Popp și a câtorva în viață, nu putem înregistra lucrări artistice de valoare de ale pictorilor și sculptorilor români.

Circulara aceasta are de scop de a stârni interesul tuturor acelor, cărora le zace la inimă prima noastră societate culturală, ca să ajungem în posesiunea a cât mai multe picturi și sculpturi de seamă.

Este o datorie de onoare a «Astrei» să numere între obiectele ce le poate arăta în «Muzeu» pânze și sculpturi, de exemplu de ale următorilor artiști din Ardeal și Banat: Carol Pop de Sătmăr, Constantin Lecca, Nic. Popescu, Sava Henția, Leményi, A. Liuba (sculptor), E. Matei, Nic. Bran, Ioan Mezei (tâmplar artistic), Trifon Achimescu, Sălăjan, Nedelcu (1750), Nedelcu-Popovici, Ioan Turcu (Oravița), Zaharia Achimescu, G. Harșa, Alexandru Pop arhit., Dim. Boitor, Fl. Mureșan, V. Simonescu, Velcean, G. Russu, Sever Mureșan, frații Bosioc, Dumbrăveanu, Toader, I. Vlad, P. Percea, I. Isac, C. Liuba, Demian, Ciupe, Pascu (sculptor), Bogdan, C. Minișan, Ferghete, Băleanu, G. Baba.

Rugăm pe toți aceia, cărora le stă în putință, să se întrepună pentru procurarea lucrărilor de seamă, cunoscute de d-lor, să ne încunoștiințeze de existența unor opere de artă uitate sau de vânzare, eventual să se întrepună pentru donațiuni pe seama «Astrei».

În urma propagandei acesteia vom ajunge să putem arăta vizitatorilor români și streini ai «Muzeului» lucrări vrednice, prilejind un curent puternic artistic românesc.

Comitetul central al „Astrei”.

Sibiu (strada Șaguna 6),

Errata: Numele istoricului francez (pg. 70, jos) este Aulard și nu Aulare. Citatul începe cu: «Pacea va *veni*», nu va «deveni».